DOST

Kurucusu : Salim ŞENGİL
Sahibi ve
Sorumlu yönetmen : N. Şengil
Kuruluşu : 1947
MAYIS 1972
SAYI : 91 - CİLT : 24
Sayısı : 5 Lira

SANATSIZ KALAN/BİR ULUSUN HAYAT DAMARLARINDAN BİRİ KOPMUŞ DEMEKTİR - ATATÜRK

DURGUNLUK YA DA "ÖLÜ DENİZ"

dost

Fikir ve sanat yaşantımız yoğun bir bulanıklığın içinde.

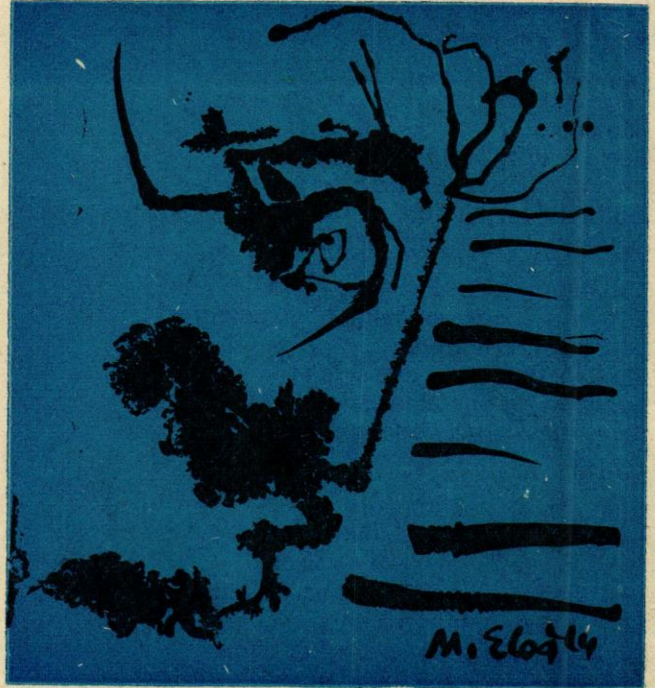
Tarih boyunca bütün ulusların kaderinde bir gerçek olmuştur bu.. Çepeçevre siyasal ve ekonomik bunalımların sarıp sarmaladığı bir ülkede, fikir ve sanat çiçekleri açmaz olmuştur. Bir kaç yıldan bu yana, ülkemizi saran siyasal ve ekonomik bunalımların etkisini fikir ve sanat yaşamımızda apaçık görüyoruz.

Şu son ayları bir düşünelim!.. Sanat ve fikir yaşamımız artık bir ölü katılığının içindedir. Ne yeni ve büyük bir şiir, ne rüzgârlı bir öykü, ne gelecek kuşaklara bugünlerin sesini ulaştırabilecek bir roman, ne geniş soluklu bir beste... Yok bunların hiç biri... Kitapevlerine bakarsanız hep kabak çekirdeği türünden kitaplar satılmakta. Günlük gazetelerimizden büyük tirajlıları piyangocu dükkânına döndü. Şans alıp, şans satıyorlar... Güdük tirajlı gazetelerin ise durumları içler acısı... Halk yığınları futbol sahalarında "... Goool.. Gooolll..." diye bağrışıyor... Günlük politika çekişmelerinin dışında kamu oyunu en çok sarıp sarmalayan şey, falânca futbol takımının, filanca futbol takımına üç gol daha fazla atması... Spor - Toto kocaman bir kumar, ya da büyük bir şans ve baht makinası halinde her ay milyonlarca lira öğüten bir değirmen halini almıştır... Resim sergileri bir kaç büyük kentimizin tekelinde... Tekelinde ama; bu sergilere gitme, seyretme, eleştirme, sanat alım satımı hep kabukta... Derinde olanı, büyük olanı, sarıp sarmalayanı, heyecan vereni yok artık... Ödenekli devlet tiyatroları eski sakızları çiğniyor. Ödeneksiz tiyatrolar, ya hokkabazlık yapacak ya da, sanat yapma olanağını yitirecek. Ha bugün, ha yarın kapanacağız diye bekleşip duruyorlar...

Mimarimizin son durumu; taş, demir, çimento karışımı içinde yapana ve satana yalnız ve yalnızca kazanç sağlama yolunda... Sanatsızlığın, fikirsizliğin içinde kupkuru...

Tarih boyunca ekonomik ve politik bunalımlara itilmiş bütün ulusların fikir ve sanat yaşantısı böyle bir kader çizgisi altında kalmıştır...

İşte şimdi biz de böyleyiz!...

dörtlük

Mehmet Doğan'a

"Yalnız bir avcıdır yürek"
Dolanan hüznün korularında
Sevincin ölüme dönüştüğünü görerek
Ölümü avlayan bir çiçek açışıyla.

Turgay GÖNENÇ

sessizlik bir güvercin midir ?

İlkbahar rüzgârı
Dolaş ev içlerini, işitince
Ölümün silâhlarla geldiğini
Anlatılırsa öykümüz
Gül bahçelerini serinlet
Genç kızlar oyalı yazma örtünüp
Saçlarını güllerle süslesinler

Ertelenmez bir adıma
Def gibi gerilmişti can
Hava bir yargı gibiydi
Apaçıktı
Dünyaya karşı bizi
Tutan sesimize
Dünya dalında ham
Anında farkettim onu

Ölüm tanıştırdı bizi

İlkbahar
Her yıl için oralara git
Çünkü bekliyenlerimiz var orda
İşbilir adam kişilere
Dövüştüğümüz günü hatırlat :

"Silâhım yerde durmasın öyle
Elimin ateşidir, sıcaklığıdır avucumun
Göz kırpmazlığımdır
Suskun buldunsa onu
İhanetleri bağışlamanın güçlüğündendir
Artık hiç konuşmıyacağımı bil

Bil
Ülkemiz vazgeçilmezdir
Bir anadır, çağrıdır, somut
Özsuyu yüreğimizde bir ağaçtır
Yüreğimiz tek armağanımız halkımıza
Sahibi olduğumuz tek şeydir
Ölüm donattı gelip onu silâhlarla
Dallarında incindi yaprakları ağaçların
Hayat, armağanıydı bize halkımızın
Silâhlarla gelen ölüme bağışladık
Öpmek istediğim yalnız sensin
Vakit bulabilseydim evet
Söylenecek bir şey vardı belki

Kahramandı diyorlar
Oysa çok daha ağırbaşlıdır ölüm
Ülke denildiğinde
Bu yüzdendir öfkelendi ve sustu aşk
Gözlerini iki kere kaçırmalarından
Hem dosttan hem düşmandan"

Sustu. Hiç konuşmıyacak.
Demek ki ben sürdürmeliyim :

"Sevildi her zaman ve her yerde
Şarkılarda ve şiirlerde
Aşk

Kalınca yalnız
Küsmüş bir dulluktur aşk
Tazedir, alımlı, biraz şaşırmıştır
Ayırdığınız ne
Sıkışan kalbiniz mi
İnce bir sızı mıydı boğazınızdan geçen
Ne ayırdınız kendinizden
İşte bir kere daha
Yeni rüzgârlar, ölüm ve hafifce bir kırgınlığım
Bilirim
Aşk onurlu kızıdır bir ülkenin
Bundandır seviştiğimiz
Çocuğumuzdur sabah

Ölüm silâhlarla geldiği zaman
Kalktık onu karşıladık
Günü saati sorduk söylemediler
Günü hiç öğrenemedik ama gölgeye baktık
Öğlendi abdest aldık helâllaştık
Ölüm silâhlarla geldiği zaman gençtik
Elimizi çabuk tuttuk yaşlandık
Kendimize yakıştırmak için onu
Onu kendimize yakıştırmak için
Höykürdük üç el silâh sıktık
Ölüm silâhlarla geldiği zamandı
Ölüm utanmasın diye dövüştük
Ölüm silâhlarla geldiği zaman
Ne yaptıksa onun için yaptık, bir tek
Avuçlarımızın sıcaklığı kabzasındadır
silâhlarımızın hâlâ
Silâhlarla geldiği zamandı, bir de
Küstü gün
Yüreklerimizi ülkemizi ışıtsın diye bıraktık

Veysel ÖNGÖREN

dost

FİKİR VE SANAT DERGİSİ
KURULUŞU : 1947
YENİ DİZİ : 91
MAYIS 1972
CİLT : 24
SAYISI 5 LİRA

"dost" adı anılmadan yazılarımız aktarılamaz.

Kurucusu :
Salim ŞENGİL
Sahibi ve
Yazı İşleri sorumlusu :
N. ŞENGİL
Ayda bir çıkar
Sayfa Düzeni : **Salim ŞENGİL**
İdare Yeri :
Ahmet Rasim Sokak 15/5
Çankaya - Ankara
TELEFON : **17 07 00**

Abonesi :
Yıllık 50 TL., Altı aylık 30 TL.

Dış ülkelere bir mislidir.

İlân Şartları :

Arka kapak 2 renkli 1.500 TL.
" " 1 " 1.250 "
İç sayfalar 1 " 1.000 "

Sürekli olarak 6 sayı reklâm verenlere % 10, 12 sayıda ise % 20 indirim yapılır.

Basıldığı yer :
Doğuş Matbaası - Ankara
Telefon : 11 22 24

EDEBİYATIMIZIN DOĞAL ÇEVRESİ I

tuncer uçarol

EDEBİYAT ÇOĞRAFYASINA GİRİŞ

Bir ülke edebiyatının doğal çevresi, ilk bakışta o ülke topraklarının tümünü kapsar görünür. Oysa, bu sınırlar, sanıldığından çok daha dardır.

Çünkü, ülkenin tüm topraklarının, getirdiği sorunlar ve renklerle birlikte edebiyata çevre olup yapıtlara yansıyabilmesi için, ülke edebiyatçılarının her önemli dönemde bu topraklara dağılmış, daha doğrusu her bölgenin birinde hiç olmazsa güçlü bir edebiyatçının uzunca bir süre yaşamış olması gerekir. Örneğin; Orhan Kemal'le Adana, Yahya Kemal, Orhan Veli ve Sait Faik ile İstanbul, Halikarnas Balıkçısı'yle Ege kıyıları gibi... Bu yerler, az ya da çok, şu ya da bu yönden, artık edebiyatımıza girmiş demektir.

Yalnız, doğal çevreye bu açıdan bakış, ilk elde **"edebiyatta çevre"** ya da **"edebiyatta doğa" konusu**nu önümüze serecektir. Oysa, edebiyatçıların ülkenin dört bir yanında yaşıyor ya da yaşamıyor olmalarının, bir de **"doğanın edebiyata etkisi"** gibi bir yanı vardır. Bunun da, ülkemizin çok çeşitli olan doğal yapısı karşısında, edebiyatımıza o çeşitte teknik yansımalar getireceğini gözönünde tutmak gerekecektir. Başka bir deyişle; ülkemizin geniş ve çeşitli doğal çevresi, edebiyatımıza bilerek (ya da bilmiyerek) yansıtılabildiği ölçüde, giderek **başka başka konuları seçişi** getirebileceği gibi, bilinen konulara **başka yönlerden bakışı**, konuları bilinenden **başka biçimde söyleyişi** de yanında sürükleyecektir. Ayrıca, edebiyattaki **türlerden birinin seçimini** de etkileyebilecektir. Çünkü; edebiyatçılar ve yapıtları, "fizik, biolojik, psikolojik ve sosyal dünyalar" ın etkileriyle örülmüş bir bütündür. Edebiyat da; "söz yazı biçimini almış **bir** yaşantı veya yaşantılaşmış sözlü ya da yazılı bir anlatış biçimi" dir (1). Bu nedenlerle; ülke edebiyatı, ülke edebiyatçıları ve yapıtları, doğal çevreleri ile toplumsal çevrelerinden ayrıymış gibi ele alınıp gerçeklerden uzağa düşürülmemelidir. Edebiyat sosyolojisinden ayrı tutulamıyacak olan **edebiyat coğrafyası** çalışmalarına da kesinlikle yer verilerek, bu çalışmaların gösterdiği doğal ve toplumsal çevre içine de oturtulmalı, değerlendirilmelidir. Daha doğrusu, edebiyatımızın çevre haritası da çizilmelidir. Bu haritada da önce doğal çevre, sonra toplumsal çevre sınır ve koşulları irdelenmelidir.

Bu yolla edebiyat coğrafyası; örneğin, ülke edebiyatçılarının toplandıkları **yığılma bölgelerinin dışında** yaşamış edebiyatçılarımızı sıralayabilecektir. Buradan da; **edebiyatımızın taşralıları** denilebileceklerin, bu yığılma bölgelerinin (İstanbul'un, gelecekte Ankara'nın da) etkilediği edebiyat anlayışı dışında bir edebiyat anlayışını -başka bir konuyu seçişi, konuya başka yönden bakışı, konuyu başka biçimde söyleyişi, bir edebiyat türünü bol **bol kullanmayı**- getirip getirmediği de araştırılabilecektir. Sözgelimi; kıyılarda doğmuş edebiyatçılarımız çoğunluktaysa, 1.320 metre yükseklikte kurulu Yozgat'ta doğmuş **Gülten Akın**'ın, Muş'lu (1.500 m.) **Tahsin Saraç'ın**, Erzurum'lu (1.950 m.) **Refik Durbaş**'ın şiirlerinde, o katı topraklı, sert iklimli yüksek yerlerin özellikle psikolojik kalıntılarının olabilirliğini düşünmek, oralardan gelme **somut işlemler mantığı'nın** izlerini araştırmak, sözü edilen ozanların şiirlerini daha bir belirliyecektir. Ya da deniz kıyısı çocukları olan İstanbul'luların o güzelim rahatlıklarının sanatlarına da sinip sinmediği, sinmişse -örneğin- bu rahatlığın dışında kalan öteki insanlarımıza gerçekten inmelerinin olmazlığını ya da olurluk derecesini araştırmağa da itecektir. Ya da bir **Mahmut Makal'**ın "not" türünü seçmesinde (ve "köy notları"nın artmasında) sert doğanın payı da hesaba katılabilecektir.

EDEBİYATÇILAR GÖÇÜ

Bu yolla; edebiyatçılarımızın ilk elverişli durumda yaşamağa koştukları yığılma bölgelerinin (İstanbul'un, gelecekte Ankara'nın), onları tür ve konularını seçmede, bu konulara yaklaşma yönünde, bunları dile getirişte nasıl etkileyip az ya da çok belirli bir kalıba sokmağa çalıştığı da yakalanabilecektir. Bunun en kestirme yolu da, ilk önemli yaş dönemlerini Anadolu'da geçirip sonradan en bilinir yığılma bölgemiz İstanbul'a taşınan edebiyatçılarımızın gelişim çizgilerini gözlemekte bulunacaktır. Böylece elde edilecek yasay'la (daha doğrusu eğilim'le), bundan sonra İstanbul'a taşınacakların da ilk ve sonraki yıllarında nasıl yapıtlar verecekleri önceden kestirilebilecektir. Bu da, eleştirmecilerimizin işine yarayacak bilimsel sihirbazlığa yol açan **edebiyat sosyolojisi alt verileri**nden biri olarak kullanılabilecektir.

Sözgelimi; Kemal Tahir, Çorum'u şu ya da bu yolda tüketip İstanbul içine kapanıp kalmışlığıyle **Devlet Ana** ile **Kurt Kanunu'**nu yazmak soyutluluğuna düşmek zorunda mıydı (ya da bu iki romanını neden yazdı) sorusunun karşılığı, sözü edilen alt veriden yararlanılarak bulunulabilecektir. Gene Yaşar Kemal'in; Çukurova bölgesiyle ilgili yapıtlarını verip İstanbul'a iyice bir yerleştikten sonra **Üç Anadolu Efsanesi, Ağrı Dağı Efsanesi, Binboğalar Efsanesi** gibi Anadolu efsaneleri yazmasının Kemal Tahir çizgisine benzemesinin bir raslantı olup olmadığı sorusuna da bu alt veri çalışması ışık tutabilecektir. Kuşkusuz; bu çalışmalarda, edebiyatçının Anadolu'dan İstanbul'a geçiş çizgisinde, Anadolu konularını yaşatısındaki tarih sırasına göre ortaya koyup koymadığı, bunları ne zaman tüketeceğinin de saptanması söylenilenlere açıklık getirecektir. Denilecektir ki; bu yazar, memleketinde otursaydı oraları

---

(1) Nurettin Ş.Mösemihal: **Edebiyat Sosyolojisine Giriş,** Edebiyat Fak. Sosyoloji Der. ayrı baskı, sayı 19-20, 1967, sayfa 6, 9.

daha ve daha çok anlatabilecekti. İstanbul'da oturup memleket anılarını anlatmağa çalışması ise, kalem gücüne İstanbul'ca bakış açıları ve söyleyişi de ekleyeceğinden, daha iyi, belki de daha çarpıcı olacaktır. Daha sonraki yıllarda ise, eski yerler silinmeğe başlayacak, büyük ve güzel şehir İstanbul'un konuları ile edebiyat tekniği sarıp sarmalayacaktır onu, ne derse desin...

İSTANBUL EDEBİYATI

Yalnız, burada dikkat edilecek bir nokta da, Anadolu'dan koşup gelmiş edebiyatçının (aydınların) İstanbul edebiyatına önce bir süre karşı çıkacağıdır. Bu çıkışın süresi ise fazla olmıyacaktır. Çünkü, **Türk aydınlar edebiyatı**, İstanbul edebiyatından başka bir şey değildir. Anadolu'daki genç edebiyatçının ilk mayası -edebiyatımızın belli ana konuları ve tekniği- İstanbul'dan gönderilmiştir. İstanbul - Ankara yayıncılarının kapılarının çalınabilmesi de, bu mayanın tutturulmuş olarak geri getirilmesine bağlıdır. Ancak, bu geri getirmeye bilinen bir hile karışır. Olumlu bir hile!. İstanbul edebiyatının aşılanan konu ve tekniği, Anadolu'nun çeşitli doğal ve toplumsal çevresinin zorlamasiyle az ya da çok değiştirilerek sunulur. Türk aydınlar edebiyatında, İstanbul edebiyatı da böylece gittikçe aşındırılmağa çalışılır. Türk insanı, Türk toplumsal ve doğal çevresi de daha bir ortaya çıkmağa başlar. Belki de bu hareket, aydınlar edebiyatımızla, ondan kesin olarak ayrılmış halk edebiyatımızın, pek çok yıllar sonra birleşmesinde ilk önemli yaklaşma adımlarıdır.

Bugün, bu hareket, İstanbul'lu edebiyatçılar ve aydınlarımız tarafından da hızlandırılmaktadır.. Tuhaf bir durum vardır ortada. Anadolu'lu edebiyatçı, tekniğini geliştirmek, elverişli ortama kavuşmak özlemiyle İstanbul - Ankara diye yanıp tutuşurken, İstanbul - Ankara edebiyatçıları da konu bulma (sorunlara inme) çabası ve bazı utançlariyle Anadolu özlemi çekmektedirler... Bununla birlikte; İstanbul - Ankara edebiyatçılarında, büyük şehrin Anadolu'luyu kendine çekip alıkoyması (kırın itimi, şehrin çekimi) gibi **somut bir arzuları** olmadığından sözkonusu özlemlerini kısa süreli geziler, raslantılar, bazı zorunluklarla gidermekte, bu ara ne konu kaparlarsa kâr saymaktadırlar. Bunu bile yapıp yapmadıkları ayrı bir inceleme konusu olmakla birlikte, yapsalar bile, kısa sürede o yerin yansıttığı teknik zorunluluğu kavrayamadıkları muhakkaktır. Belki İstanbul edebiyatına göre yeni, başarılı bir konu yakalamaktadırlar. Yoksa çok önemli olan konuya bakış açısı gene İstanbul'cadır. **Kır okuyucuları**, bu İstanbul kitabını okuyunca onunla gerçek bir birleşime -ortak tasarıma- gidemiyeceklerdir. Güleceklerdir okurken! Tıpkı, ilk kez İstanbul'a gelen bir halk ozanının İstanbul üstüne yazdıklarına güldüğümüz gibi..

Gerçekte de, küçük bir dağ köyünden gelmiş insanın İstanbul'da bula bula kayıklara hayran olup onları, yazması, onların resimlerini yapması gülünçtür hani. Kayıklar, belki de üçüncü sırada anlatılması gereken bir konudur. Belki de kayıkları; yeni bir hazine bulmuş gibi anlatan dağlı bir edebiyatçıdan çok, gene bir İstanbul'lunun anlatması çok daha "hayırlı"dır.

Bunu bir de ters açıdan ele alırsak; bir İstanbul'lunun küçük bir dağ ya da bozkır köyüne düşmesi, onu da, gide gide olmayacak konulara, konuların olmadık yanlarına hayran bırakabilecektir. Bu da, Anadolu'luya göre gülünç, gerçekleri bilenlere göre de eksik ya da yanlış olacaktır. Ama, bir raslantı ile Anadolu iyi kavranabilecekmiş, ya da anlatılması ilginç olacakmış, bir başlangıcı getirip hızlandıracakmış, o başka...

Böylece, İstanbul'a yerleşen Anadolu'lu edebiyatçının da iki önemli ayrıcalığı olduğu dikkati çekmektedir. Biri; İstanbul'a da yerleşse, bugünkü edebiyatın, kendisinden geldiği yerleri anlatmasını istemesi, Öteki de; gene bugünkü edebiyatın aradığı teknik özellikleri, İstanbul - Ankara'ya yerleşmek arzusuyla geldiği için zamanla buralardan kapabileceği.

Türk edebiyatının bu gelişim çizgisi içinde de, Anadolu'dan gelen edebiyatçıların şimdilik daha tutarlı ve renkli olacakları, İstanbul'da yetişenlerin ise gene bunaltılı, donuk, -belki daha ileri- **şehir edebiyatın'**dan uzaklaşamıyacakları düşünülebilecektir.

DOĞANIN EDEBİYATA ETKİSİ

Gerçekler de ortadadır çünkü. Her insanın (ve edebiyatçının), bütün yaşantısınca gizli ya da açık izlerini taşıyacağı ilk önemli öğrenimini, altı yaşına kadar, **doğal ve toplumsal çevresine** göre kendiliğinden ve büyüyerek yaptığı unutulmamalıdır. Belki kendisi bile zorlamamalıdır kendisini. Çünkü ilk öğrenme, çocuklukta yaşanılan çevrede o doğada duyulan gereksinmelerden doğmaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu bütün doğal koşullar öğrenmesini etkiler. Çünkü, duyu organları bilgi edinme araçlarıdır. Anlamlar, duyu organlarından alınan denemelere dayanır. Bir başka deyişle, insan, o yerdeki -geniş ve dar anlamiyle- **doğayı** algılıyarak ona göre duyumlarda bulunur, öylece bilgilenir. Bunlardan da yavaş yavaş soyut işlemler mantığına (akıl yürütmelerine, yaratıcı çalışmalara) geçer ya da pek geçemez (2).

Soyut işlemler mantığının doruğundaki insan olarak görünen edebiyatçının da **ilk yapıtlarında** bu nedenle yaşadığı doğanın etkileri daha belirli, daha fazla olacaktır. Edebiyatçı, yaratıcılığının bu gençlik evresinde belki daha az sanatçıdır da. Soyut işlemler mantığının doruğunda değildir de. Ama yaşlandıkça ve büyük bir şehire kapandıkça, doğal çevre yerine toplumsal çevrenin etki alanına girecek, daha bir soyutlaşacaktır anlattıkları. Edebiyatçı, gençliğinde daha çok anılarını -dünyayı algılayışını-, yaşlılığında daha çok düşündüklerini -istediği dünyayı- yazmaktadır. Dolayısıyle, doğanın edebiyata olan her türlü etkisini de, daha çok gençlik ürünlerinde, çocukluk - gençlik dönemlerini anlatan ürünlerde, bir de donuk şehir edebiyatının dışında aramak gerekecektir.

(II. Bölümü gelecek sayıda)

(II. Bölümü gelecek sayıda)

(2) V. B. Pars, H. Cırıtlı, M. Enç, T. Oğuzkan : **Eğitim Psikolojisi**, M. E. B. Devlet kitapları, tarihsiz, sayfa 72, 110, 121, 122.

İKİ ŞİİR İKİ DÜNYA V

ahmet inam

2. Doğa — Bireyler

N. Hikmet'te doğanın etkisindeki toplumsal gelişmeyi izlersek, üretim biçimlerinin üretim ilişkilerini, üretim ilişkilerinin toplumsal ilişkileri belirlediğini görürüz. Yeni üretim güçleriyle eski üretim ilişkileri arasındaki çelişme toplumsal gelişmede diyalektik sürecin bir aşamasıdır.

Köylünün toprağa hasreti var
toprağın hasreti
makinalar!
-YALNAYAK-

Toplumsal gelişmedeki bir aşama da eski üst yapı kurumlarıyla yeni üretim ilişkileri arasındadır. Bireyler toplum olarak doğanın karşısında üst yapının içerdiği toplumsal -ruhbilimsel davranışlarında hem başkalarıyla birlikte hem de özgür olacaklardır.

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
-KUVAYI MİLLİYE-

Doğanın karşısında gücünü kanıtlamış, "uygarlığa" erişmiş insanın sorunları bitmiş değildir. Dünyanın bir bölüğü açtır halâ.

Şark
üstünde çıplak
esirlerin
aç geberdiği toprak!
-ŞARK - GARB-

(Doğu, büyülü bir kaynaktır Çelebi'de!)

Uygarlığın böylesi doğaya üstünlüğüne karşın, bu gücün getirdiği kazanç insanlar arasında eşit dağıtılmış değildir. Uygarlıktan nasibini alamamış kişiler, işsizler, açlar vardır.

işler atom reaktörleri işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken çöp kamyonları
ölüleri toplar kaldırımlardan,
işsizleri, ölüleri, aç ölüleri
-UMUT-

Evet, toplumun temel üretim biçimi değiştirilecek, çelişkiler zinciriyle toplumsal gelişme süreci sürüp gidecek. Şairin yaslandığı dünya görüşüne göre, bitmez uygarlığın sorunları burada, yeni üretim ilişkileri eski üst yapı kurumlarıyla (alışkanlıklar, kültürel kalıtımlar...) çatışacaktır. İnsanların düşünce olarak değişmesi, doğa ilişkilerinin gelişmesiyle oluverecek şey değildir.

orada köylerden gelen genç işçiler madenle
birlikte ruhlarını da alev alev döküyor yeni
kalıplara
ve ruhların dökümü madenin dökümünden
bin kere zordur
-SAMAN SARISI-

"Ruhların dökümü" yapıldıktan sonra bitecek mi insanların sorunları? İnsanın dünyayı ele geçiren gücü evrenle karşı karşıyadır.

kendi kendimizle yarışta gülüm
ya ölü yıldızlara götüreceğiz
ya dünyamıza inecek ölüm
-YENİ ŞİİRLER'İNDEN-

Dünyadan evrene gücünü yaymaya uğraşan insan bir ölüm kalım sorunuyla baş başadır. Uygarlığın, bireylerin doğa karşısındaki güçlerinin yarattığı sorunlar, yine bu sorunlarla uğraşan insanlarca yenilecektir. İnsandan başka inanılacak bir şey yoktur. Umut insandadır.

ve güneş doğarken hiç umut yok mu?
Umut, umut, umut
umut insanda...
-UMUT-

Nazım Hikmet, ülkesinden uzakta kalmış, ülke özlemiyle algılamıştır doğa-birey ilişkisini. Türkiye'yi dünyadaki konumu, içindeki insanlarıyla benimsemiştir.

Dört nala gelip Uzak Asya'dan
Akdenize bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim
-KUVAYİ MİLLİYE-

Halkı "tipik" niteliğiyle kavrama çabasındadır.

Yaş kurşun kubbeler ve fabrika bacaları
benim o kendi kendinden gizleyerek
sarkık bıyıkları altından gülen halkımın
eseridir
-MEMLEKETİMİ SEVİYORUM-

Doğa-bireyler ilişkisinde "ülke" kavramı, dünya görüşünde bütün ülkeleri kucaklama anlayışına karşın, şair için oldukça önemli bir yer taşıyor.

3. Doğa — Zaman

Nazım Hikmet'te "kozmogoni", evrenin yaratılışı, araştırılmak istenirse, diyalektik maddeciliğe başvurulmak gerekir. Evren dışımızda, bizden bağımsızdır.

çünkü o ben gelmeden ben geldikten sonra
da bana
bağlı olmadan vardı,
ve bende bu aslın sureti çıktı sadece
-RÜBAİLER-

Dünya ne yaratılmıştır (RÜBAİLER'de Mevlana'ya seslenişi) ne de sonu vardır. Evrende

sürekli akış vardır. Doğa uçsuz bucaksız zaman içinde devinmektedir. Şairin doğa-zaman ilişkisini oğlu Memed'e yazdığı mektuplardan aşağıdaki örnekle gösterebiliriz.

"Çünkü cemiyet hayatı ve insan telâkkileri ahlak kaideleri de, tıpkı büyük kâinat gibi durup dinlenmeyen hareket, bir değişme, bir akış içindedir." -**Yeni Dergi**, sayı 35, 1967-

4. Birey — Bireyler

Nazım'ın toplum içindeki bireyi ele alışında üç odak noktası görebiliyorum.

1 — Bütün insanlarla birleşme kaygısı, kavgası

2 — İnsanların ezilmesine karşı çıkış

3 — Bireyi doğaya ve insanlara bağlayan kişisel sevgi

1 — Kimlerdir Nazım'ın içlerine kendisi de katılıp birleşmelerini istediği?

Onlar ki toprakta karınca
suda balık
havada kuş kadar
çokturlar

-KUVÂYİ MİLLİYE-

Bir "yığın"dır, yaşamanın trajedisi içinde insanca tutkuları, kişiliği olan bir "yığın"dır. Nazım'ın **konumu** yığından uzaktır, başka **sınıftan** dır o.

Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil
İnanılmaz zaafları korkunç kuvvetleriyle,
silahları ve beygirleriyle insanlardı dayanan

-KUVÂYİ MİLLİYE-

Toprakla haşır neşir, bilgisiz kişilerdir, doğayla içiçe.

Topraktan öğrenip
kitapsız bilendir

-TÜRK KÖYLÜSÜ-

Türkiye'nin dışına, tüm dünya halklarına uzanır son şiirlerinde. İnsanları bir bütün olarak somut varlıklarıyla tek tek yaşar. İnsanları birlik olmaya, doğayı yenmek için çağırır.

işte biz de
birbirimizde
öyle kaybolduk
Yükseldi gözlerimin şaheseri
demire can veren dehayı bulduk

-GÖZLERİMİZ-

2 — Doğayı yenmek için birleşme, doğaya ve insanı sömüren insanî güçlere karşı çıkmaktır. (Eldeki şiir buna örnektir)

Sen de çıkar
göğsünün kafesinden yüreğini;
şu güneşten
düşen
ateşe fırlat:
yüreğini yüreklerimizin yanına at!

-GÜNEŞİ İÇENLERİN TÜRKÜSÜ-

Mutluluk "bir" olmakla, toplumda elde edilir. Diyalektik Maddeciliğin "insan toplumsal ilişkilerinin bir toplamıdır" görüşündedir, şair burada.

Güzel günler göreceğiz çocuklar,
güneşli günler
göre-
ceğiz...

-NİKBİNLİK-

Genç Nâzım oldukça inançlıdır "güzel günlere". Yaşlandıkça bu inancı daha çok düşünceye kayar.

sonra da ıslıkla bir şey çalarak
gebermeliyim bahtiyarlıktan
ve insanlara inanmalıyız.

-HENÜZ VAKİT VARKEN GÜLÜM-

Burada "malıyız" la "ceğiz" arasındaki ayırıma dikkat edilsin. Birlikte, birleşerek, insanın kurtuluşa inancın dozu biraz değişmiştir zamanla, gözü kapalı inanç, "zorunlu" bir inanç olmuştur.

İnsanların birleşmesi düşünülürken olağan üstülük söz konusudur. Nazım'da çoşku kaynağıdır bu. Eldeki şiirin fiziksel ve semantik yapısının çözümlemesinden kolayca görülebileceği gibi yüksek bir gerilim içindedir şair, abartmaların olağan üstü bir durumu içindedir. Bir başka örnek vereyim söylediklerime:

Yalnayak
koşarak
devlerin
geçtiği
yerden geçelim

-GÜNEŞİN SOFRASINDA SÖYLENEN TÜRKÜ-

Şiirleriyle halkları etkileyip kendilerini ezen güçlere başkaldırtmak amacını (propaganda) güdüyor gibidir.

Genç Nazım Vâ-Nû'nun (Bu Dünyadan Nazım Geçti) söylediklerine göre, daha diyalektik maddeciliği tanımadan kimseye benzemek istemeyen biriydi. Giyinişiyle, davranışıyla bunu belirtirdi. Kendisini böylesi ayrı duyuşu, ("Kişilik" bölümünde de görülebileceği gibi) bu olağan üstülüğün kaynağı olabilir. Birleşme, büyümek ve güçlenmek için düşünüldüğüne göre "devlerin" gücüne erişme çabası olağan karşılanabilir. Burada, yine de, "Nazım, nasıl bir diyalektik maddeciydi?" sorusunun yanıtına bir ipucu elde edebiliriz. Ona göre, Marks, birleşen başkaldıran insanların yol göstericisidir.

"Marksa raslıyorum kitap kapaklarında ananaslarla momeylerin arasında ve Siera dağından yeni inmiş uslu sakalıyla Marksa raslıyorum.

-HAVANA RÖPORTAJI-

N. Hikmet'le birlikte uslanmıştır Marks da. İlk şiirlerinde "ateş" ve "güneşlerle" dolu ruhu insanları birleşmeye, başkaldırmaya çağırırken, şimdi daha yumuşaktır. Bu hümanist yanıyla şair, diyalektik maddeciliğin son aşamasında (L. Althusser!) "açık" vermektedir. Şairin dünyaya bakışında diyalektik maddeciliği kullanışı Doğa - Bireyler, Doğa - Birey, Doğa - Zaman ilişkilerinde pek açığa çıkmıyor. Onun bireysel sevgi anlayışında giderek (bir "insan" anlayışına varır bu) bir tür narsizme varan yanını birazdan göreceğiz.

Başkladırmanın şairiydi gençliğinde, Osmanlılığın uyuşuk çekingen tavrına başkaldırmıştı.

Çalınıyor yeni sanatın marşı!
Yeter artık Yeni Cami tıraşı
Ayağa kalkın efendiler yeter!

- AYAĞA KALKIN EFENDİLER -

Bu uyuşukluğa baş kaldırmanın kökeninde buluruz diyalektik maddeciliği. Böylesi dünya görüşünde direnişini, acı çekişini.

Size istismarsız
Burjuvasız hükümdarsız
Bir cemiyet veren sınıfımızın
Sesi sıtma görmemiş çığırtkanlarıydık
Ve
Daima öyle
Kaldık

- 2000 SENESİNİN SANATKÂRLARINA -

"Sesi sıtma görmemiş çığırtkan" sözü oldukça anlamlıdır. Burada. Bu şiir Nazım'ın birinci dönem şiirlerindendir. Diyalektik maddecilik inancını gerçekleştirmek için savaş verişini coşkun bir biçimde söylemek istiyor. Ama değişen dünya koşulları içerisinde yıllarca tutuklu, yurdundan uzak kalmanın yaşlılığın verdiği acı içerisinde "daima öyle kaldığı" pek söylenemez şairin. (Hümanizmaya saplanışıyla en azından!)

Yok edin insanın insana kulluğunu.

- KUVAYİ MİLLİYE -

anlayışıyla bitmiyor çağdaş sosyalizm. Pir Sultan Abdal'lardan, Dadaloğlu'ndan kalma bir anlayıştır bu. (Bu konuda Cemal Süreyya'nın **Papirüs**ün ikinci sayısındaki çözümlemesine katılıyorum.) Deyim yerindeyse, yarı diyalektik maddeci diyeceğim ona. (İleride Çelebi'nin de "yarı mistik" olduğunu göstereceğim!) 3. Dostları için kaygılıdır, Nazım. Özellikle "devrim" savaşında uğraşanlar bütünüyle dostudur onun.

O duvarın dibinde
bizimkileri kurşunluyorlar

- DUVAR -

Günlük yaşayışında da dostları için "fedakârlıktan" çekinmez.

Ne halt edek
dostların karnı açtı
kıydık menekşe parasına

- MOR MENEKŞE, AÇ DOSTLAR,
ALTIN GÖZLÜ ÇOCUK -

Sevdiklerini önemser. Özellikle kadınlara olan sevgisinde bütünüyle onları kendi dünyasına almak ister. Örneğin, belki yaşlılığın verdiği ruh durumuyla, Vera'yı oldukça kıskanır. "Vera'nın evreninin merkezi yalnızca kendisi olmalıdır, hem merkezi, hem çevresi, ve hep Nâzım'la dopdolu..." (**Nâzım Hikmet,** Aziz Nesin, Papirüs dergisi, sayı 21, 1968) Sevgi konusunda bu bencilliğiyle çoğu zaman çelişmededir kendisiyle. "Türkiye halkını ve dünyanın namuslu insanlarını, seni sevdiğim, anneni sevdiğim, annemi sevdiğim gibi severim. Bana öyle gelir ki, insan böyle sevmedikten sonra, ne oğlunu ne karısını ne kızını, ne annesini ne memleketini, ne halkını ne de insanları sevebilir. Sevgi, aşk, pasif değil, aktif bir faaliyettir." (Oğluna yazdığı mektuplardan, **Yeni Dergi,** sayı 35, 1967) Sevgi etkinliktir. Oysa Nazım, Osmanlılığın verdiği kafa yapısını atabilmiş değildir. (Düşünceyle yaşama çelişkisi!) özellikle, sevdiği, sonradan beğenmeyip ayrıldığı kadınlar için ileri sürdüğü görüşlerinde olduğunca duygusal, kendini yüceltici, **teke indirici** yanıyla, savunmaya çalıştığı dünya görüşünü karşılaştırırsak tutarsızlığa düşmektedir.

Sen
benim
minare boyunda çam gövdeme
yumuşak
beyaz
bir kurt gibi girdin,
kemirdin

- GÖVDEMDEKİ KURT -

"Minare boyundaki çam gövdesi" bir Osmanlı erkeklik gururu olarak yorumlanabilir. Özellikle kendini bir "dev" olarak gördüğü şu örneği göz önüne alırsak söylediklerim daha pekişmiş olur sanıyorum.

O mavi gözlü bir devdi
Minnacık bir kadın sevdi

- MAVİ GÖZLÜ DEV MİNNACIK
KADIN VE HANIM ELLERİ -

Ansızın seviverir Nâzım.

birdenbire kapın açılır gibi sevdalanmak birilerine ansızın.

- SAMAN SARISI -

Birdenbire sevişiyle, düş kırıklığına uğrayıp kendisini devleştirmesi olağan bir ruhsal korunma olmuyor mu?

Aydınlıktır sevgisi, açıktır. Bu yanıyla maddeci bir dünya görüşüne ters düşmez.

Sevgilim sanki seninle yüzyüze geldim
birdenbire :
aydınlık alabildiğine aydınlık...

- RÜBAİLER -

Bu aydınlık sevgi bir yerde ödevdir ona : "İnsanları seveceksin".

Pamuk işleyenlere gitmek için
Toroslardan bir kere olsun geçmedim diye
utanıyorum.

- MEMLEKETİMİ SEVİYORUM -

ORHAN KEMAL'in İKBAL KAHVESİ

nurer uğurlu

"... Bulgaristan'a gittiğimizde Burhaniye'ye uğradık. Orhan'ın babaannesi orada doğmuştu. Kasabayı dolaştıktan, müze müdürüyle konuştuktan sonra '... tam düşündüğüm gibi' dedi, Büyük bir roman yazmak istiyordu. Onu bitirdikten sonra, artık yeni bir şey yazmağa vakti olmıyacak sanıyordu. Sağlığı müsaade ederse, eski kitaplarını gözden geçirecek, değişmeler, ilâveler yapacak, senaryo oyun haline getirecekti (1).

Geride bıraktığımız en son 'acı' hatıra, dört yıl önce, 9 Mart sabahı polislerin gelip Orhan Kemal'i götürmeleridir. Mustafa'nın Köfteci dükkanında kömünizm propagandası yapmış iddiasıyla 34 gün içeride tutmalarıdır. On lira paramız vardı. Senin yanına vereyim, biz birşeyler yaparız dedim. Almak istemedi. Siz ne yapacaksınız?diye diretti durdu. Sonunda razı edebildim. Gezmeğe gider gibiydi. Akşama dönecekmiş gibi, hiç bir olağanüstülük görmüyordu polislerin gelip almalarında. Biz zaten hiç bir zaman olağanüstülük görmedik başımıza ne gelmişse.." hayat budur; dedik. Belki bunun için yenilmedik. Yıpranmadık demiyorum. Orhan Kemal, kökünü kurt yiyen bir ağaç gibi ayakta öldü... (2)"

● "... Hilton'da Vehbi Koç'la yemek yemek yerine, şu Cibali'nin Tütün Fabrikası yanındaki çınarın dibinde tahta masalı Mustafa'nın lokantasında kafayı çekerek, havadaki ter ve tütün kokusunu yaşıyarak içmeyi her zaman tercih ederim.."

● "... Bursa hapishanesinden biliyordum hapisliğin tadını.. Günler değil, saatler hatta dakikalar geçmez. can sıkıntısı yağmur yüklü, ağır kara bulut yığınlarıymışçasına içine çöker, insan bunalıyormuş gibi olur.. Bağır, bağıramazsın; deli derler.. Ağla, ağlıyamazsın; alay ederler.. Konuş, ne konuşacaksın?.. İçeriye düştüğün gün bütün konuşacaklarını bol bol konuşmuş, tüketmişsindir.. Başkalarının konuşmalarını dinlemek.. Buna da doymuşsun, kanıksamışsındır.. Bir anlatan en azından beş, on, yirmi sefer anlatmıştır.. Her seferinde de değişik, değişik.. Yalan diyemezsin.. Dersen kızar, küfrederler, arkandan atar tutarlar.. Buysa hemencecik düşmanlıkların büyüyüp şişmesinden başka bir işe yaramaz.. Düşmanlıklar büyür, şişer, genişler.. Hiç yoktan sebepler, büyük ağız dalaşmalarına döner.. Bıçaklar çekilir, insanlar şişlenir...

"Eeee anlat bakalım!" denir...

● "... Beyrut'ta, yurdumu babama değiştiğim gün, babam: "Gitme oğlum.." demişti.. "Benim yerime seni hırpalarlar, seni hapsederler.. Gitme.. Maksadın okumaksa, burada da var o... Ne yapar yapar, okuturum seni. Nasıl olsa bu diktatörlük yıkılacak.. o zaman şanla, şerefle, hep birlikte döneriz memleketimize. Dinle beni, sabırlı ol.."

● "... Milli Mensucat Fabrikasında katiplik yapıyordum. Koca koca pamuk balyalarının üzerine garibaldi moruyla yazılmış numaraları koçana işliyordum. Karma karışık, binlerce, on binlerce balya pamuk.. Kulağımın arkasında kopye kalem, önümde pamuk koçanı ve bir ay sonra aldığım Yirmi Dört Lira Doksan Beş Kuruş.. Defteri kebir ve yevmiye defterini bir kenara itip dışarı çıktım...

Derken, elinde çiğit puslasıyla bir yanaşma dikilir benim masaya :

"Yahu bir saattir dikiliyoruz, nerde bu kattip?.." der.

Bizim muhasebeci :

"Şuradan çık, koridoru geç, sağdaki kapıdan içeri gir, fabrika sahibi orada oturur. Söyle, bir saattir bekliyoruz kâtip meydanlarda yok de."

Yanaşma, elinde çiğit puslasıyla çıkar.. Koridoru geçer, sağdaki kapıyı vurup, halılarla döşeli, tül perdeleri inik, loş odaya girer. Ağa, pırıl

---

(1) Orhan Kemal, bir ailenin 93 savaşından zamanımıza kadar gelen macerasını anlatmayı düşündüğü büyük nehir romanı. Bu kitabında yurdumuzun değişen siyasal ve sosyal koşullarını da belirtmeğe çalışacağını tasarladığı, bir türlü zaman bulup yazamadığı düşündeki büyük romanı.

(2) Eşi Nuriye Öğütçü Anlatıyor: Orhan Kemal'le Mutlu yıllar, Cumhuriyet gazetesi.

pırıl masası başında oturur. Başını sertçe kaldırıp yanaşmaya sorar :

"Ne istiyorsun?.."

Yanaşma bir çırpıda anlatır. Ağa zile basar, bekler. Gelen, giden olmaz. Tekrar basar, sonra tekrar... Masasından hınçla kalkar. Yanaşma'ya :

"Muhasebeye gel.."

Yanaşma muhasebeye giderken, Ağa odasını muhasebeye bağlıyan kapıdan geçer. Muhasebede bulunanlar ayağa kalkarlar. Ağa, yanaşmayı işaret ederek :

" Bu adamın işini ne diye görmüyorsunuz da, bana yolluyorsunuz?.." der..

Bizim muhasebeci :

"Bir değil, beş değil Ağa. Bizim Katip'in yerinde oturduğu yok. Her gün bu... Koçanlar öylece duruyor. Aylık listeleri hazırlamadı, hazırlamıyor. Sevdalı mıdır nedir?.. Bütün gün düşünür durur'.."

"Peki, savın şu adamı sonra yanıma gel sen..."

Bizim muhasebeci, etekleri zil çalarak geçer. Yanaşma'nın elindeki çiğit pusulasını alır, kapı kâğıdını yazıp, uzatır...

Yanaşma :

"Madem sizin de elinizden gelirmiş, ne diye beni Ağa'nın yanına gönderdiniz?.."

"Çok konuşma, al kağıdını..."

● "... O gün Nuri Ağa beni çağırdı. Gittim.. Kapıyı vurup, içeri girdim.. Bir zamanlar bir işçi meselesi yüzünden aleyhine dâva açan, mahkemede de işçiyi kıyasıya savunan bir babanın oğlunu ezmek için :

"Sen kimsin?.." dedi.

Şaşırmıştım.. Tanımıyor muydu beni?.. İmkansız bir şey.. Her fırsatta azarladığı, maaş zamlarından yararlandırmadığı, kovmak için fırsat kolladığı beni nasıl tanımazdı?..

"Çırçır masası memuruyum efendim.." dedim.

"Ha.. Sen misin o?.."

"Evet.."

Gözlerimin içine bakarak :

"Yani, Avukat Abdülkadir Kemali beyin oğlu.. O adamın oğlu.. Baban vaktiyle iki paralık bir ameleyi bana karşı savunmuştu.. Ama ben intikam almak istemem, öylelerini Allah'a havale ederim.."

Şaşırmıştım.. Ağa :

"Yerinde hiç oturmuyormuşsun.. İş sahipleri senden şikayetçi.. Demin dördü, beşi birden odama geldi şikayete.."

Başım dönmüş, gözlerim kararmıştı.. Muhasebeci mi, yoksa ötekiler mi gammazlamışlardı, diye düşünürken :

"Geç masana.. Bir daha hakkında şikayet istemem.. Sonra kovarım ha'.."

'Kovarım' sözü beynime yumruk gibi inmişti.. Masama dönüp, ağlıyacak kadar hırsla çöküp, başımı yumruklarım arasına aldım :

"Kovarım ha'..."

Kovar.. Kovabilir.. Hakkı vardı buna.. Mal onunsa, insan olma onuru da benim.. Bunu, 24 lira 95 kuruş için çiğnetmek, buna katlanmak insanlığa sığar mı be?.."

● " Abdülkadir Kemali, Mustafa Kemal'e karşı giriştiği mücadelede oğlunu ajan olarak kullanacak.."

"Kül yutar mıyım ben?.. Kaçın kurasıyım?.."

"Peki ama, hükümet izlemiyor mu bu adamı? Muhalif bir adamın oğlunu.. Adam dilediği gibi dolaşıyor.."

"Bu işlere akıl erdirebilmek.."

"Demek bir zamanlar Mustafa Kemal aleyhine çektiği kuvvetli nutuklarla memleketi allak bullak eden adam boş durmuyor?.."

"Kafalı adamdır.."

"Bütün ittihatçılar gibi.."

"Peki, ne yapmak niyetinde?.."

"Niyetinde değil, niyetindeler.."

"Sahi mi?.."

"Elbette sahi.. Abdülkadir Kemali beyin Beyrut'ta tek başına bırakıldığını mı sanıyorsun?.."

"Ya?.."

"Doktor Nazım'ların, Cavit'lerin, Canbolat'ların ahları yerde mi kalacak?"

"Ama Mustafa Kemal Paşa akıllı adamdır.."

"Evet, akıllıdır.. Bütün ittihatçılar gibi.. Unutma, Mustafa Kemal Paşa da, İsmet Paşa da eski bir İttihatçıdır.."

● " Sonra imalat Ambarı memuru.. Top top bezlerle paket paket ipliğin çuvallanıp sevkiyle uğraşıyordum.. İplikler de, bezler de cins cins, numara numaraydı.. Her ikisi de incelip kalınlaştıkça pahalılaşıp, ucuzluyordu.. Muhasebece verilen fişlerdeki 'Kalite' ve 'Kantite' ye göre hareket etmek gerekirdi ama, ambarcı isterse, daha doğrusu müşteriyle anlaşırsa, hırsızlık yapıp kese doldurması işten bile değildi.. Bunu ilk işe başaldığım gün anlamış, korkmuştum.. Yoksa buraya bile bile verilmiş, lekelenmek için mi getirilmiştim?..

... Yoksa bir kıyıda, muhasebelerdekilerden filan uzak, kafamı dinliyebilmek, kendi derdimi düşünebilmek bakımından burası bulunmaz bir yerdi.. Ambarın iki hamalı vardı.. Bunlar çok tatlı, çok cana yakın insanlardı.. Ne yapacaklarını çok iyi bildiklerinden bana iş filan bırakmazlardı. Ben de çoğu kez, masa başında ya gizliden gizliye kitap okuyarak, hikaye yazarak ya da 24 lira 95 kuruşun yarattığı sıkıcı hava içinde kara kara düşünür, bir çıkış, bir kurtuluş yolu bulmağa çalışırdım.."

● "... Ne Allah korkusu, ne de kul.. Elimden gelmezdi.. Hamal Sadık'ın söyleyip durduğu gibi, benden öncekilerin hiç bir zaman ele geçmeden gemilerini yürütmüş olduklarını biliyordum.. Defterler, fişler, şu, bu, herşey önümdeydi.. İstesem hiç kimsenin ruhu bile duymadan binlerce lira vurabilirdim.. İstemiyordum.. İçimden gelmiyordu.. Böyle bir şey yapacak olsam, kendi içimden kendimi yerdim.. Ne olursa olsun koskoca bir Mustafa Kemal'e karşı koymuş bir babanın oğluydum.. Kendimin olmasa bile, babamın şerefi-

nı düşünmek zorundaydım.. Kaldı ki, ben de bir insandım.. Belirmiş ya da belirmeğe başlamış bir kişiliğim vardı..

Hamal Sadık, benden önceki katiplerden söz açardı.. Her birinin işleri varmış, el kapısından kurtulmuşlar.. Doğru, bal tutan parmağını yalamışlar.. İstersem ben de onlar gibi aynı şeyi yapar, onlar gibi düzenli bir iş sahibi olabilir mişim?

... Ne zaman sıkışsam, başım dara düşse ya babam, ya da mavi tulumlu işçi dostum İsmail usta belirir, bana doğru yolu gösterirdi.. Arada ikisinin takıştığı da olurdu.. Biri bir tarafa, öbürü öbür tarafa çeker, sonunda mavi tulumluu işçi dostum İsmail usta ağır basardı..

Aybaşında 24 lira 95 kuruşun kooperatif borcumu kesmişler, elimde 19 lira 95 kuruşum kalmıştı.. Ne yapacağımı, borçlarımı dağıtsam, bana hiçbir şey kalmıyacağını düşünürken Beyrut'tan, babamdan mektup geldi.. Hemen her zamanki gibi garibaldi moruyla ince ince yazılmış, sayfalar dolusu mektuplardan biriydi.. Ambarın bir köşesinde, bir solukta mektubu okudum.. "Niçin sık sık mektup yazmıyordum?.. Durumum nasıldı?.. Karım çalışıyor muydu?. Kendilerine gelince, kar deşim Sıtkı'nın işportacılıktan kazandığı çok az paracıkla geçinmeğe çalışıyorlarmış.. Şayet kardeşlerime birkaç kuruş yolluyacak olursam ki, buna bir dereceye kadar zorunluydum, çok makbule geçecekmiş..."

O gün kafamdan kardeşlerim geçti.. İşportacılık yapan Sıtkı'yı pek umursamıyordum.. O ne de olsa büyüktü.. Erkekti.. Ama kız kardeşlerim?.. Talat, Türkan, Uğur.. Hele en küçüğü Uğur?.. Yarım yarım konuşmasıyla çok şirindi.. Ne de çok severim onu.. Laf aramızda bugün bile severim Uğur'u.. Ne yapmalıyım diye düşünmeğe başladım.. Cebimdeki 19 liranın beş lirasını bir mektupla yollasam mı?.. Kimbilir ne sevinirler, eğer son derece ihtiyaçta olmasalar babam benden açık yazıp, para istemezdi, diye düşünürken, çabucak bir kaç satır yazıp, zarfın içine bir beş liralık bankonot koyup zarfı yapıştırdım.. Hemen postaya vermezsem, sonra belki cayabilirim diyerek pullayıp, fabrika kapısındaki mektup kutusuna attım..

● "... Ortalık günlük güneşlikti.. İşçi mahallesinin daracık eğri büğrü sokaklarında ağır ağır yürüyor, pis pis kokan su birikintilerinden atlıyordum.. Hiçbir şeyin farkında değildim.. Cebimde üç liram kalmıştı.. Dalgın dalgın yürüyordum.. Bu üç liranın da farkında değildim.. Unutmuştum.. Ne, 24 lira 95 kuruşun erimesi, ne bir ay ne halt edeceğim, ne çırçır katibinin gevezelikleri, ne de imzasız tehdit mektuplarının birdenbire kesilmesi.. Yalnızca küçük adamlığımı, küçük adamlığın güçlüğünü düşünüyordum.. Ne tuhaf şu 'küçük insanlar'.. Kendileri de çok kez küçük, küçücük olduğu halde, gene de kendileri gibi küçük insanları burunlarlar'... Mal, mülk para.. Kafa zenginliği olmadıktan sonra neye yarar.. Kitaplarım vardı.. Kitaplarımın dünyasına kendimi kaptırmıştım.. Onlar, o kitapları yazanlar gibi olabilmek istiyordum.. Olamazmışım, önemli değil.. Günün birinde olabilmek umudunu içimde yaşatıyordum ya, yetiyordu'..."

● "... Kitaplarımı satmağa karar verdim.. Bütün gece yatakta döndüm durdum.. Bir türlü gözüm uyku tutmadı.. Kitap satmak, korkunç birşey.. Uyandığım zaman şakaklarım zonkluyordu.. Kitap sandığımın başına oturdum.. Onlara ne kadar yakındım.. Her kitapta düşüncemden birşeyler vardı.. Kitaplarımın herbirinde notlar, yazılar, karalamalarım vardı.. Ya, satırlarım altlarındaki çizgiler?.. Karnım açtı.. Açtım... Kitaplarımı ayırdım.. Tolstoy'un 'Harp ve Sulh' ü, Gorki'nin Benim Ünivesitelerim'i gazete kağıtlarına sardım, paketleri kındapla sıkı sıkı bağladım, iki paket iki koltuğumda evden çıktım..."

● "... Hamal Sadık yolumu kesti.. Ambar kapısında dikilen, irikıyım birini göstererek :

"Seninle konuşmak istiyor.." dedi..

Baktım tanımıyordum.. Her gün iplik, bez alan tüccarlardan biriydi.. Yanına gittim, ne istediğini sordum.. Adam, bir sürü altın dişini göstererek güldükten sonra :

"Sen de bizim beyin oğluymuşsun öyle mi?" dedi..

"Evet.."

"Abdülkadir Kemali beyin Fırkasındandım ben de.. Çok severdim kendilerini.. Allah selamet versin, çok iyi insandı ama, biz adam değiliz.. Kadrini, kıymetini bilemedik.. Öyle bir adamın oğlu, burada, beş kuruşluk Nuri'nin fabrikasında katip mi olmalıydı?.. Senin şimdi okuyup, büyük bir memur olman lazımdı.. Ne diyelim, kader.. Düşmez kalkmaz bir Allah.. (Beni bir kenara çekti) Ben yabancın değilim yavrum, babanın en aziz dostuyum.. Hamal Sadık da yabancımız değil.. Bir gün seni, bizim mağazaya getirsinde konuşalım'..."

Hoşuma gitmişti adamın yakınlığı.. Çoktandır unuttuğum baba, amca, dayı yakınlığı duymuştum..

"Peki.." dedim.

"Baban burada yoksa, biz varız evladım.. Onun bu millet için nasıl çalıştığını unutmadık.. Kendini niye feda etti malum.. Onun için sana karşı üstümüze düşen vazifeler var.."

● "... Tüccar Hilmi Efendi'nin dükkanı Melekgirmez çarşısı içinde, toptancı bakkaliyelerden biriydi.. İlk bakışta, derli toplu herhangi bir bakkaldan farkı yoktu.. Çinko sandıklar içinde cins cins pirinçler, nohutlar, fasulyeler, şişe şişe zeytinyağlar, teneke teneke gaz, kına.. İplik, bez görünürlerde yoktu..

Hilmi Efendi'nin asıl işi iplik ve bez üzerine kurulmuştu.. İç içe dükkanlarda terziler çalışıyor, fabrikadan alınan top top bezler terziler tarafından kesilip, biçilerek bekar çamaşırı, don gömlek haline getirilip Orta Anadolu'ya gönderiliyordu.. Adana'da bu işi yapan yalnız bizim Hilmi Efendi değildi.. Onun için, koca fabrikanın

bügünün diliyla aşk

— 1 —

bugünün diliyle aşk/savaş
ve şiire duran yumruktur
omuzlarda ve omuz başlarında
durmadan büyüyen ve çoğalan
bir alıcı kuş gibi havalanan
ey benim kara yumruğum
bugünün diliyle aşkım
anlat alınterini ve hüznü

anlat alınterini ve hüznü
her günün çilesini ve kahrını
yani bozguna çıkan umutları
incecik sularda incecik dağlarda
kavganın ve kuşkunun hünerini
anlat benim ıssızlığıma
ve ekim çocuklarına

yüzüm toprak damlara düşüyor
taranmamış saçları çok seviyorum
tozlu bir ayağı orakta bir eli
alaca kuşak kuşanan kızları
nedense çok seviyorum
nedense çok seviyorum ben
kuytuya duran yüzleri
dudağa gelen türküleri
dudağa gelen türküler dalgın

işte ben onları aşk ve savaş
boyna anlatıyorum birilerine
aydınlık günler diyorum bazen
bugünün diliyle sevgilim
aşka ve savaşa

Abdülkadir BULUT

daha çok ince bezleri aynı işi yapan tüccarlar tarafından kapışılıyordu..

Hilmi Efendi, işinin çekirdekten yetişme erbabı olduğu için, fabrika ambar kâtiplerini avucunun içine almakta son derece usta, ayıbalığı gibi biriydi.. Fabrikadaki işinin en etkili adamı bizim hamal Sadık'tı.. Fabrikaya onu bizim Hilmi Efendi yerleştirmişti.. Sadık'ın görevi, katiplerle çabucak, ama çaktırmadan içli dışlı olup, adamın 'cemazeilevvelini' öğrenip Hilmi Efendiye bildirmekti.. Ondan sonrası Hilmi Efendi için kolaydı..

Aynı teknik, bana da uygulanmıştı.. Benim geçmişim, katip oluşum Hilmi Efendiye anlatıldığı zaman, sevinçten ağzı kulaklarına varmış, bu işi de kıvıracağına aklı yatmış.. Çünkü benim 'Fırka' macerasına kurban giden babamı gayet iyi tanıyordu.. Hatta babamın "Ahali Fırkası' na devam etmiş, hararetli konuşmalara alkış tutanlara katılmış..

Hilmi Efendinin bana yakınlığı buradan geliyordu..

Neyse, asıl hikayeye gelelim...

Hilmi Efendi'nin dükkanından içeri girdim.. Dükkan Mestan Hamamı'na giden yolun arkasında bir yerdeydi.. Adam, beni, gururumu okşıyacak şekilde, aşırı övgülerle karşıladı..

"Buyurun efendim, buyurun'... Ne saadet, ne mazhariyet, ne şeref bizim için.." gibi laflarla..

Merdivenin başında durup, bana yol verdi..

Ne yalan söyliyeyim, dükkanın irili ufaklı tezgahtarları önünde bu karşılanış biçiminden pek memnun olmuştum.. Buraya gelmeden önce, dört bardak şarabımı yuttuğum için, çakırkeyiftim.. Sıkılıp, utanmıyordum.. Aynı tumturaklı, cafcaflı sözlerle karşılık verdikten sonra, merdiveni önden çıkmağa başladım.. Yukarıdaki cemakânlı odanın masası güzel bir içki sofrası gibi donatılmıştı.. Hiç şaşırmadım.. Saydığı ve sevdiği bir 'Fırka Lideri' nin oğlunu başka türlü...

"Size göre değil ama, aceleye geldi.. Bir daha inşallah acısını çıkartırız.. Bu bir tanışma yemeği olsun.. İçki ne emrederseniz?.. Rakı mı? Şarap mı?.."

"Hangisi olursa olsun. Ama, çok zahmet ediyorsunuz."

"Zahmet mi?.. Ne münasebet evladım.. Senin baban yıllardır yabancı memleketlerde niçin bekliyor?.. Bizim için.. Bu millet, bu memleket için değil mi?.. Söyle rakı mı, şarap mı?.."

"Şarap olsun.."

Buyurdular :

"Bize şarap getirin en iyisinden.."

Sonra bana dönüp :

"Kavaklıdere mi emredersiniz?.."

"Rica ederim, mahçup ediyorsunuz..."

"Kavaklıdere getirin, kebablarımızı da söyleyin.."

Yalnız kaldığımız zaman Hilmi Efendi, Mustafa Kemal aleyhine verdi, veriştirdi.. "İnkilaplar da ne demek oluyordu?.. Memlekette ne ırz bırakmışlardı, ne namus.. Hele 'Teşebbüsü şahsi' yerine 'Devlet teşebbüsüne' onların saltanatına açıktan açığa söğdü.. Sonra sözü yine babama, yani 'Lider' ine getirdi.."

"... Mücadelesinde muvaffak olsaydı, yanlış anlamayın, bu, partiyi kaybetmek değil, fakat o zamanki mücadele, o zaman muvaffak olsaydı, inkilaplar da, onları başımıza bela edenlerde... hepimiz rahat birer nefes alacaktık.. Olmadı, ama, tekrar ediyorum, bu, hiçbir zaman olmıyacak manasına alınmamalı.."

Hilmi Efendi'nin anlattıklarını dinliyordum.. Ne babam, ne babamın 'Fırkası', ne de 'Teşebbü-

sü şahsi' umurumdaydı.. İnkilaplara gelince, inkilaplar içinde yetişmiş bir insan olduğum için 'İnkilaplar' olağandı.. Başka türlüsünü düşünmek aklımdan bile geçmiyordu.. Onu dinliyor, sözlerinden hiçbir şey anlamıyordum.. Aklım fikrim yeni iş ve yeni maşımdaydı.. Söz dönüp dolaşıp şu bizim meseleye gelse, diyordum..

Şaraplar, kebablar geldi, içmeğe başladık.. Bir ara söz sırasının bana geldiğini anlıyarak, iskemleden doğruldum.. Gördüğüm yakınlıktan dolayı teşekkür ettim..

Birden sordu :

"Ne maaş alıyorsun?.."

Bunu çok iyi bildiği halde sordu..

"Gülünç.." dedim.

Hilmi Efendi acımış gibi sordu :

"Elli, altmış var mı?.."

"Elli, altmış mı?.."

"Daha mı çok?.."

"Daha az efendim, daha az.. Gülünç dedim ya.. O kadar gülünç ki, otuz lira. Yerinden kalkıp, oturdu :

"Otuz lira mı?.. Koca bir gün, sabahtan akşama kadar ambarda çalışmak karşılığı otuz lira mı?.."

"Vergiler çıktıktan sonra, 24 lira 95 kuruş'.."

"Vay anasını?.. Bu heriflerde hiç mi insaf yok?.. Deli mi bunlar?.. Genç bir insan 30 liraya çalıştırılır mı?.. Herhalde bekarsınız?.."

"Malesef evli.."

Başını avuçları arasına alan Hilmi Efendi, çok acımış gibi uzun uzun düşündükten sonra :

"Sana bu fabrikada zulum ediyorlar.. Öyle muhterem bir babanın evladına karşı.."

Bense, taşı zamanında gediğine koyma düşüncesindeydim.. Bu kadar yakın ilgi gösterdiğine göre, elbette bol maşlı bir iş uydurup babama karşı duyduğu hayranlığı ispat edecekti.. Kimbilir, belki de yüz elli, iki yüz lira aylıklı bir iş teklif eder diyordum.

Uzun uzun düşündükten sonra :

"Senin baban, bu millet, bu memleket için kanını, canını vakfetmiş büyük bir vatanperverdir delikanlı.. Bunu herkes bilmez.. Hele fabrikasında çalıştığın hödük Kayserli Nuri Has hiç bilmez.. Hatta Nuh Naci bile.. Onun için, bu hödük herife müşterek bir kazık atıp, sana layık görmediği paranın beş mislini, on mislini, yüz mislini çıkarmalıyız.. Gençsin, yeni evlisin, tam para harcıyacak gülüp eğlenecek zamanın.. Başkaları nasıl bol bol harcıyorlarsa, sen de aynı şekilde hareket etmelisin.. Onlardan neyin eksik?.. Gençliğin mi?.. Aklın, fikrin mi?.. Yoksa eline geçecek bol parayı harcamasını mı bilmezsin?.."

Hilmi Efendi kızarmış gözlerini bana dikmişti :

"Beni dinle.. Cebinde kaç paran varsa çıkar, koy şu masanın üstüne.."

Şaşırmıştım :

"Niçin?.."

"Niçinini bırak, bak benimkilere..."

Ceketinin iç ceplerinden, yan ceplerinden, pantolon ceplerinden çıkardığı deste deste paraları masanın üzerine küçük bir tepe gibi yığdı.. Adama büyümüş gözlerimle bakıyordum.. Bu küçük tepeyi yapan ellilik, yüzlük, hatta binliklerden başım döndü.. Bu kadar parayı nasıl, nerden kazanmıştı?.. Ne yapacaktı?.. Bir insana çoktu..

"Haydi çıkarsa.."

Bir anlık duraklamadan sonra, 325 kuruşumu çıkarıp masaya koydum..

"Aramızdaki farkı görüyor musun?.."

"Evet.."

"İnsan, yani adam sırasına girmek, bol bol para kazanmak ister misin?.."

"İsterim elbette.."

"O halde.. Sana şimdi yapacağım teklife kulak ver, gözünü aç, sözlerimi sır olarak sakla.. Söz mü?.."

"Söz.."

"Namus, şeref, mukaddesat, babanın şerefi üzerine mi?.."

"Evet.. Namusum, şerefim üzerine söz veririm ki, konuştuklarımız aramızda kalacak'..."

"Seninle ortak iş yapacağız.."

"Nasıl?.."

"Çok basit.. Ben muhasebeye kalın bez, kalın iplik yazdıracağım, sen ambardan çuvallara ince bez, ince iplik doldurtacaksın.. Üstyanına karışma, her hafta bana gel, temiz, tertemiz bir yüzlüğünü al'..."

İşi anlamış, sarsılmıştım.. Hırsızlık teklif ediliyordu..

Elimdeki çatalı masaya atıp, ayağa fırladım:

"Hayır, yapamam.."

"Dur... Acele etme, konuşup anlaşalım'..."

"İstemiyorum.."

"Yüz elli olsun, iki yüz olsun.."

"Bu konuda bir tek kelime daha söylersen, seni yarın Nuri Ağa'ya şikayet eder, fabrika sahiplerine söylerim.. Çekil yolumdan.."

Önüme bir duvar gibi gerilmişti :

"Öfkeyle kalkan zararla oturur'..."

"Seni ilgilendirmez'..."

"Peki ama, niçin?.."

"Orası benim bileceğim şey.. Çekil yolumdan haydi'..."

Merdivenleri hızla inip, dışarı çıktım...

● "... Yıkılan umutlarımla, bomboş caddenin kaldırımında ağır ağır yürüdüm.. Omuzlarım düşmüştü. Niçin böyle bir pis teklifte bulunulmuştu bana?.. Yoksa böyle bir teklife yanaşacağım mı sanılmıştı?.. Başkalarına böyle mi görünüyordum?.. İlk tekliftte hemen yanaşacak duygusu mu veriyordum? Demek, insanlar beni hırsızlığa yatkın görüyorlardı? Öyle miydim gerçekte?.. Değil bir kaç yüze, bir kaç bine, milyona bile tenezzül etmem..."

● "... Sümerbank dokuma fabrikasına mı başvursaydım?.. Devletin malı olan bu fabrika hakkında hiç bir fikrim yoktu.. Şuradan, buradan işittiğime göre, bizim Milli Mensucat fabrikasından çok daha tertipli.. Memurlar devlet dairelerinde olduğu gibi, sicilleri vardı.. Memurlar, her-

hangi bir âmirin keyfince, istenildiği zaman kuyruklarından tutulup atılamıyordu..

Buraya mı başvursaydım acaba?

En azından orta okul diploması isteniyordu.. Elimdeki belge orta sondan ayrıldığımı gösteriyordu.. Bundan önce başvurduğum birçok resmi yerlerde bu pürüz büyük engel olmuştu.. Belki yalnız bu değil, Mustafa Kemal'e muhalif bir adamın oğlu oluşumun da şüphesiz çok büyük payı vardı..

Peki, ne olacaktım?.. Hayatım boyunca hor mu görülecektim? Babamdan bana ne?.."

● "Peki ne yapacaksın?.."

"Bir çaresine bakacağım.. Aksilik etmeseydi.."

"Cahillik işte.."

"Çaresi yok, ticari şerefim söz konusu.. Oğlanın Nuh Naci beye, hele Nuri Ağa'ya gevezelik etmesini önlemeli.. Cenabıallah içimi dışımı biliyor, maksatım ona yardım etmekti, kendinden öncekiler gibi kendine göre bir iş sahibi olmasını sağlamaktı.. Ama işi yokuşa sürdü, doğruluk tasladı.. Her küçük memur, her az kazanan çalar, kaide bu.. Nerden bilirdim bunun böyle çıkacağını.. Yoksa..."

"Yoksası var mı?.. Kendini değil, bizi de düşün'..."

"Ağa saat kaçta gelir?.."

"Hiç belli olmaz.. Bir bakarsın, beşte gelmiş.. Bir bakarsın on'u, onbiri bulmuş.."

"Bugün erken gelse Allah vere.. Ağayla arası nasıl katibin?.."

"İyi değil, öteki patronun adamı.."

"İyi öyleyse.."

● "…. Bizim Hilmi Efendi, Nuri Ağa geldikten bir süre sonra odasına çıkar.. Maroken koltuklardan birine oturur.. Dereden, tepeden, hoşbeşten sonra söz ambara, ambar katiplerine, daha sonra bana gelir.. Nuri Ağa nevri dönmüş, kalın kırçıl kaşlarını kaldırır :

"O oğlandan hiç memnun değilim.. Onu, Abdülkadir Kemali'nin oğlu diye, bizim bilgiç ortak aldı.. Ne amiriyle, ne arkadaşlarıyla bir türlü geçinemez.. Dik kafalı.. Gözüm görmesin diyerek ambara attım..

Hilmi Efendi :

"Kimsenin ekmeğiyle oynamak istemem ama.." diyerek başlar, durumu uzun uzun anlatır..

"Demek sana ambardan mal çıkarmak teklif etti."

"Vebalim boynuma.. Bak Ağa, şurada yıllar ,ılı birbirimizden sebepleniyoruz.. Daha doğrusu sayenden kazanıyoruz.. Menfaatını korumak vazifem.. Ambardan başka yere al, ekmeğiyle oynama, günahtır.."

"Sen ne söylüyorsun Hilmi Efendi?.. Hangi ekmek?.. Yediği çanağa sıçan, sebeplendiği kapıya eğrilik düşünen bir adama ben değil Allah bile acımaz'..."

"Başka yere al, Ağa.."

"Bilmiyor muyum?.. Benim eşşek ortağın hatırından geçemiyorum.. Neymiş, babasıyla bizim ortak Milli Mücadelede birlikte çalışmışlar, vatanı kurtamışlar, savaşmışlar mış!.. Vekilmiş!.. Artık hatır, gönül yok... Demek böyle ha Hilmi Efendi?.."

"Şuradan sağ çıkmıyayım ki.."

● "... Aybaşında vezneden maaşımı alırken, veznedar, fabrika sahibi Nuri Hasın imzası bulunan bir yazıyı bana uzattı.. Hayretler içinde kalmıştım.. İşime son verildiğini öğrenince şaşırdım.. Neden, niçin, sebep ne?.. diye düşünmeğe başladım..

Veznedara sordum :

"Bilmiyorum.." dedi.

"Nasıl bilmezsin?.."

"Nasıl mı?.. Bilmemenin nasılı olur mu?.."

Muhasebeye koştum :

"Bilmiyorum.."

yağmur geliyor

düşünüyorum ve çeşme yandan akıyor
göğsüm avluda
göğsümden kuşlar uçuşuyor
dünyaya

— yağmur geliyor
ve biz bulutlara bakıyoruz —

hatmi çiçekleri kaynatıyorum
çünki yorgun benim yüreğim
anneciğim iyi ki genç benim yüreğim

içimi çekip sol yanıma dönüyorum
hepsine tanık benim yüreğim

— yağmur geliyor
ve biz avluda
bulutlara bakıyoruz
ayakta —

söylemek isterim
çünki söylenecek ve yapılacak çok şey var
bu dünya yeryüzü olana kadar
arkadaşlar!

çünki yeryüzü olunca bizim dünyamız
dolunayda sis gibi sevgili
gece yalnız söylenen türkü gibi iyi
bir dünya olacak çünki bizim dünyamız

duman henüz tüterken
halkın keyifle gerindiği
bayramlaştığımız
bir dünya olacak çünki bizim dünyamız

— yağmur geliyor
demek ki kan yerde kalmayacak

KESKİNOĞLU

"Kim bilir?.. Kimden öğrenebilirim?.."

"Bilmiyorum.."

24 lira 95 kuruşu kaybetmenin perişanlığı içinde Ağa'nın odasına geldim.. Kapıcıya :

"Ağa'nın yanına girmek istiyorum.."

"Yasak.."

"Niçin?.."

"Niçin mi?.. Bilmiyor musun?.."

"Hayır.."

"Benden duymuş olma.."

Kapıcı bir çırpıda herşeyi anlattı.. İftira korkunçtu.. Düşmemek için duvara dayandım.. Birden bire mosmor kesildim.. Tek kelime söylemeden Ağa'nın kapısını açıp, rüzgar gibi içeri daldım.. Üstümdeki ağırlığı atıp, ağzım köpüre köpüre Nuri Ağa'ya öyle şeyler söyledim ki, ürktü, korktu.. Fabrikanın nasıl sahibi olduğundan başlayıp, ne fırıldıklar çevirdiğini, bunları kimlerle birlikte yaptığını herifin suratına bir bir sayıp, gene rüzgar gibi bana bu iftirayı yapana, buna inanana, korkunç küfürler savurduktan sonra, odadan çıktım.. Hilmi Efendiden hesap sormak üzere, dolu dizgin koşmağa başladım..."

● "... Hilmi Efendi fitili almış, bir an hiçbir şeye karar vermeden şapkasını alıp, dükkandan telaşla çıkmış.. Pamukpazar'ı Karakolu'na koşmuş.. Dükkanının basılacağından, hayatının tehlikede olduğundan söz ederek, tedbir alınmasını istemiş, yalvarmış..

Dükkan polisler tarafından muhafaza altına alındıktan yirmi dakika sonra perişan bir halde kapısına dayandım.. Kolum, kanadım kırılmıştı.. Hırsımı alamamamın öfkesiyle hüngür hüngür ağlamağa başladım.."

● "... Karakolda herşeyi heyecanla anlattım.. Hilmi Efendi kireç kesilmiş titriyor, boyuna inkardan geliyordu.. Ne Nuri Ağa'ya, ne de başkasına böyle şeylerden söz etmemiş'... Evet, Mustafa Kemal'e muhalif babamı herkes gibi o da biliyormuş ama, ne fırkası?.. Ne ahbablığı?.. Ne arkadaşlığı?.. Öyle Mustafa Kemal düşmanı bir insanla ahbablık eder miymiş'... Onu bütün piyasa tanırmış.. Siyasetin 'S' sinden haberi yokmuş'... Kendi halinde, abdestli, namazlı bir tüccarcıkmış'... Çocuklarının nafakasından başka birşey düşünmüyormuş"...

Komiser, gün görmüş, umur sürmüş bir insan sarrafı işin içinde bir bit yeniği olduğunu anlamıştı.. Duruma göre benim zararlı çıkacağımı düşünerek, Hilmi Efendi'ye çıkışmıştı :

"İftira etmenin, ekmekle oynamanın..."

"Benim bir şikayetim yok komser bey.. Bu ölümlü dünyada ayıp değil mi iftira etmek, günah değil mi ekmekle oynamak?.. Kim ben?.. Tövbe, tövbe komser bey.."

Komiser :

"Bir yanlışlık olmuş evladım, zarar yok.. Barışın, büyüğündür.. Baban yerindedir.."

● "... Alışılmışın sesi ne derse desin, insanlıkları ayaklar altına alınmış, ezilmiş, tepelenmiş insancıkların yekinişi herşeyi bir anda mahveder.."

● "... Fizik, kimya kanunları gibi sosyal ve ekonomik kanunlarda vardır. İstesek de, istemesek de bu kanunlar hükümlerini yerlerine getirirler, tıpkı bir buhar kazanının patlaması gibi.."

● "... Artık işsizdim.. O gün bizim Nusret'i bulup, işçi mahallesinin irili ufaklı içki yerlerinden birine girdik.. Ufacık, yarı karanlık, rutubetli bir meyhaneydi.. Meyhaneci için çeşitli söylentiler döner, işçiler çokluk onun meyhanesinden içeri adımlarını atmazlardı ama, kafamız esmişti bir kere..

Nusret durmadan anlatıyordu... Ben dinliyordum.. Ne olursa olsun içmek istiyordum.. Fitil gibi şarhoş olmak istiyordum.. Söze karışmak, konuşmak içimden gelmiyordu.. Meyhaneciden korktuğum, çekindiğim için değil, bir ara kaybolan, sonra tekrar bir iş gibi yüreğime çöken can sıkıntısından kurtulamıyordum.. Meyhanecinin şunun bunun adamı olduğuna, şunun bunun hesabına çalıştığına aldırdığım filan yoktu.. Nusret şarabını ağır ağır yudumluyor, ne yapması gerektiğini kestirmeğe çalışıyordu.. Şarabını doldurdu, bir ara :

"... Ağır gidiyorsun ağam.. Korkma oğlum bendensin, hesabı tamam bil.."

"Mersi.."

"Doldur Raşit'in bardağını.."

Meyhaneci boş bardakla masadan ayrılınca Nusret :

"Deyyusun fabrikasını bile.."

"Nasıl?.."

"Gayet basit.. Ben fabrikayı, sen de sana hırsızlık teklif eden, sonra suçu üstüne yıkan hergelenin dükkanını.. Fabrika yakmak, mağaza yakmak?.. Asıl o zaman.."

Nusret çoşmuştu :

"Elli yıl, bilemedin yüz yıl sonra, bugün yaşıyanlardan hiç kimse kalmıyacak.. Ama biz?.. Biz kalacağız.. Milli Mensucat fabrikasını yakarak dünyanın bütün kalleşlerine, dünyanın en büyük dersini veren iki fedai olarak.. Nasıl, var mısın?.."

"Biraz daha içmem gerek.."

"İçelim.."

Dolu bardağımı son damlasına kadar içtim.. Boş bardağımı masaya hırsla koydum.. Nusret :

"Varmısın.."

"Neye?.."

"Şu yakma işine..."

"Varım be.."

"Ben de varım.. Ver şu elini.."

Meyhaneci boşları masaya bıraktı.. Nusret:

"Adımız tarihe geçer değil mi?.."

"Hiç şüpen olmasın.. Mustafa Kemal Paşa'yı düşün.. Koskoca bir saltanata kafa tutup, padişahı ölüme mahkum etti.. Yıldı mı?.. Yılsa bugün Mustafa Kemal Paşa olur muydu?.."

"Doğru.. O da insan, biz de.. O kendi sahasında koca imparatorluğa kafa tuttu, adını tarihe geçirdi, biz de kendi sahamızda.. Hiç olmazsa iki kılkuyruğu haklayıp.."

Nusret'e cevap verecektim ki, arkamızdan

bir ayak sesi bize yaklaştı.. Ayak sesinin geldiği yana döndük.. Bir adam ağzında sigarası bizim masanın çok yakınına geldi..

"Ateşiniz var mı?.." dedi.

Nusret kibritini çıkarıp çaktı.. Adam sigarasını yaktıktan sonra gülümsiyerek :

"Mersi.." dedi.. "Havalar da soğumağa başladı artık değil mi?.."

"Evet.." dedim..

"Kışın gelmesinden korkuyorum.. İnsan zengin olsa hadi neyse.. İş yok, güç yok, para yok, yakacak yok.. Oysa o hergeleler?.."

Nusret heyecanla sordu :

"Hangi hergeleler?.."

"Anlamamış gibi sorma delikanlı.. İçim yanıyor içim.. Benim başımdan geçenler hiçbirinizin başından geçmemiştir'..."

Adam anlatmağa başladı...

Meyhaneden çıktık.. Adam anlatıyordu.. Beş çocuk babasıymış, altıncısı da yoldaymış.. Çalıştığı şirketteki işine birdenbire son verilmiş, kapı dışarı edilmiş'...

Sordum :

"Ne yapacaksın?.."

"Bilmem şaşırdım kaldım.. Doluya koyuyorum almıyor, boşa koyuyorum dolmuyor.. Çoluk çocuk olmasa.."

Nusret bir nara attı :

"Eeeeyyyttt Allaaahh... İçinizde en güçlü benim'..."

Adam sordu :

"Neden?.."

"Bekarım da.."

"Ne mutlu sana'..."

Bana dönüp :

"Siz?.."

"Evliyim.."

Nusret, adamın cevap vermesini beklemeden :

"Biz, enayi olmadığımızı isbata karar verdik.."

"Nasıl?.."

"İşimize son veren, bize kalleşlik eden iş yerimizi... Milli Mensucat Fabrikasını yakacağız..."

Adam, heyecanla elini uzattı :

"Harika çocuklar.. Müthiş bir şey.. Beni de aranıza alın.."

Nusret :

"O halde bir şişe şarap alıp devam etsek.."

"Paran var mı şarap için?.."

"Var.."

"İyi ya, al şarabı.."

Ve bizim işçi mahallesine saptık.. Adam bakkala şarap almağa girince, Nusret :

"Bir kişi daha kazandık Raşit.. Bütün ihtilaller birle başlar, sonra iki, sonra üç, sonra sonra da yüzleri, binleri, on binleri, yüz binleri bulur.. Bu şaşmaz bir kuraldır.. Bizde de böyle başladı.. Bak, yarım saat içinde üç olduk.."

Adam iki şişe siyah şarap, birtakım mezelerle geldi.. Birlikte Nusret'in kondusuna gittik...

Geç vakte kadar iki şişe şarabı ağır ağır içe içe konuştuk.. Bütün konuşmalar benim 'diktem' altında geçti.. Kendimi 'lider' ya da 'ihtilal komitesi şefi' saymağa başlamıştım.. Kitap ya da gazetelerde zaman zaman gördüğüm saçı sakalına karışmış şeflerden biri sayıyordum.. Belimde çifte tabanca elimde bomba, ortalığa korku salan biri.. Adamlarıma emirler veriyor, trenler atıyor, bankalar soyuyor, durmak, yorulmak bilmiyen, kan ter içinde bir ihtilalciydim sanki...

Şaraplar bitmişti.. Gözlerimin akları kızarmış, elimden alınan 24 lira 95 kuruşun, bakkala, kasaba biriken borçlarından kurtulup ayağa kalktım.. Yumruğumu masaya vurup :

'İhtilal yapacağız arkadaşlar'..." dedim..

Fitil gibi bir kafayla, bir ihtilalci gibi heyecanlı uzun uzun konuştum.. Bu işin o akşam, o kafayla olacağına inanmıştım.. Nusret de inanmıştı, inanmıştı ama...

"Karşımızda koskoca bir ordu, ordudan önce geniş bir polis teşkilatı var.. Bütün bunlara neyle karşı koyacağız?.."

Düşünmek bile istemiyordum :

"Ordu mu dedin?.. Polis mi dedin?.. Bu, en sonra düşünülecek bir şey.. Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında da polis vardı, ordu vardı.. Ordular vardı.."

"Bugün üç kişiyiz.. Ama yarın?.."

"Yarın altı olacağız'..."

Adam :

"Altı.. On iki.."

"On iki, yirmi dört.."

"Yirmi dört, kırk sekiz.. Kırk sekiz, doksan altı.."

Adam :

"Yüz doksan altı, bin doksan altı.. Milyon..."

"Çalışmamız üç koldan olacak.. Herkes kendine iki arkadaş kazanacak.. O ikiler de ikişer arkadaş kazanacaklar.. Bakın şöyle..."

Cebimden kobye kalemi çıkarıp, cep defterimden bir yaprak yırttım.. Masanın üzerine koydum.. Önce kendi adımı yazdım.. Benden çıkan iki kol biri Nusret'e, öteki de...

"Sizin adınız?.."

Konuşmamıza pek öyle karışmıyan adam, attı :

"Rıza.."

Nusret ve Rıza ikişer koldan, iki kola ayrıldılar.. İkişer kollar da tekrar ikişer kollara ayrıldılar... Birkaç dakika içinde defter kağıdı yapraksız kuru bir ağaca benzedi..

"Yurdun içine böyle dal budak salacağız.. Ve günün birinde.."

Nusret işi anlamıştı.. Son kalan bardağını kaldırıp :

"Yarınımızın şerefine'..."

● "... İsminin Rıza olduğunu söyliyen arkadaş 'Sivil Polis' miş.. İlk adımda çelmeyi yemiştik.. Demek bu 'ihtilal' işine gerçekten sarılıp, işi ciddi tutacak olsaydık yanmıştık.. Bu işin çok zor, çok büyük, öyle her önüne gelenin kıvıramıyacağı bir çocuk oyuncağı olmadığını biliyordum.

Nusret'e gidip durumu anlatıp, adamın 'sivil' olduğunu, sinek etmenin yolunu...

Cadde üstündeki, bardakla açık şarap satan meyhanelerden birine daldım.. Daracık, loş, ekşi kokan bir meyhane.. Nusret köşe bir masaya kurulmuştu.. Kapıdan beni görünce ayağa kalktı.. Meyhaneciye :

"İki bardak doldur bize.." dedi..

İlk, ikinci, üçüncü bardaklardan sonra başım dönmeğe başladı.. Nusret :

"Demek ilk adımda tökezledik ha?.."

"İlk adımda..."

"Ne yapacağız?.."

"Hiç.. 'sivil'e boş verip, gevezeliğe paydos diyeceğiz.."

"Galiba başka türlü olmıyacak.."

"Bu işin lafını etmek bile hoş.. İnsan kendini gerçekten 'şef' sanıyor.."

"Öyle ama?.."

● "Bir şey duyduk doğru mu?.."

"Ne duydunuz?.."

"Milli Mensucat Fabrikasını yakacakmışsınız?.."

"Öyle saçma şey olur mu?.."

"Nusret'le birlikte.. Çok hırslı konuşuyormuşsunuz.. Hatta yemin bile etmişsiniz.."

"Böyle şey yok.."

"Ateş olmıyan yerden duman çıkmaz.."

"Ne demek?.."

"Fabrika yakmanın cezasını biliyor musunuz?.."

"Soruyor musun?.."

● "... Büyük saat kulesinin sesiyle uyandım.. Altı'... Akşam buruk şarap ve mavrayla giden sıkıntı geri gelmiş, 24 lira 95 kuruşu yitirmenin korkunç gerçeği beni yapayalnız bırakmıştı.. Bakkalın borcu, kasabınki, ekmekçininki, derken kooperatif.. Yeni bir güne sıkıntıyla başlayış.. Gaz ocağının başında çayın kaynamasını beklerken kapı çalındı.. Çıktım, açtım.. Kapının hemen gerisinde üç kişi duruyor, içeriyi gözlüyorlardı.. İri kıyım biri içlerinden ayrılıp yanına geldi :

"Seninle konuşmak istiyoruz.."

"Maksadınız?.." diyebildim..

"Maksadımız kötü değil.."

"Seninle biraz konuşmak.."

"Benimle konuşmak mı?.. Ne konuşacaksınız?.."

"Kızmayın.."

"Kızmak mı?.. Ne münasebet.."

"Sizi müdüriyete kadar.."

"Müdüriyete mi?.."

"Evet.."

● "... Yüreğim 'cız' etti.. 'Ya' dedim, demek bu da varmış hesapta.. Bütün olanlar, bütün geçmişim bir sinema şeridi gibi gözlerimin önünden geçmeğe başladı.. Genç yaşımın o kendine özgü havası içinde bir faytona atlayıp müdüriyetin merdivenlerini çıkarken kendime geldim..

... Beni müdüriyete götüren üç kişi gitmiş, yerini başka üç kişiye bırakmıştı.. Biri önümde, iki arkamda üç kişi beni bir odaya bıraktılar.. Bir süre bekletildikten sonra, bir başka odaya götürüldüm.. İri yapılı, çatık kaşlı biri :

"Sen misin Raşit Öğütçü?.."

"Benim.."

"Meşhur Abdülkadir Kemali'nin oğlu?.."

"Evet.."

"Baban nerde?.."

"Beyrut'ta.."

"Beyrut'ta mı?.."

"Evet.."

"Ne yapıyor orada?.."

"Siyasî sürgün.."

"Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet değil mi?.."

"Bilmiyorum?.."

"Çalışıyor mu?.."

"Hayır.."

"Avukatlık yapmıyor mu?.."

"Lübnan teb'ası olmadığı için yaptırmıyorlar.."

"Ne yapıyor?.."

"Hiçbir şey yapmıyor.."

"Hiçbir şey yapmıyor mu?.."

"Evet.."

"Kim var yanında?.."

"Annem kardeşlerim.."

"Güzel, çok güzel.. Demek Abdülkadir Kemali bey Beyrut'ta karısı ve çocuklarıyla birlikte çalışmadan yaşıyabiliyor?.."

"Yaşamak denirse tabiî.."

"Buraya niçin geldin?.."

"Gelmedim, getirdiler.."

"Niçin getirdiler?.."

"Bilmiyorum.."

"Buraya niçin getirildiğini bilmiyorsun öyle mi?.."

"Evet.."

"Güzel, çok güzel.."

".....?"

"Fabrika yakmanın cezasının ne olduğunu biliyor musun?.."

"Fabrika mı?.. Yakmak mı?.. Kim?.. Kimler?.."

"Milli Mensucat fabrikasını yakacakmışsınız?.."

"Ben?.. Ben?.. Milli Mensucat'ı?.."

● "... Milli Mensucat Fabrikasını yakmak isterken yakalanan komünistler'... başlığını atan Adana gazeteleri ortalığı velveleye veriyorlardı.. 'Kibriti çakarken polis tarafından yakalanıp Emniyet Birinci Şubeye götürülen kundakçılar arasında Adana'mızın tanınmış avukat ve eski Fırka liderlerinden Abdulkadir Kemali'nin oğlunun da bulunması şehrimizde esefle karşılanmıştır.. 'gibi laflar.."

... Sonra işin aslı astarı ortaya çıktı tabiî.. Çıktı ama biz de birkaç gün içeride kalıp..."

● "... Yıllar sonra, bir gün Sirkeci'de Meserret Kahvesinde oturuyordum.. Masamıza bir adam geldi.. Selam verdi, selam verdik.. Yaşlı, kır saçlı biri.. Babacan, güleç bir yüz, hafifçe bana :

"Raşit Öğütçü'yle mi müşerref oluyorum?.." dedi.

"Evet, buyrun.."

"Abdülkadir Kemali beyin mahdumları değil mi?.."

"Tamam bey amca, üstüne bastınız.."

"Ne de olsa serde eski.."

"Eski kurtluk var.."

"Hem de nasıl?.."

"Yıllardır bu kahveye gelirim.. Emekli olduktan sonra tabiî.. Sizleri uzaktan seyrederdim.. Masanız doluyor, boşalıyor.. Gözüm sizi bir yerden ısırıyordu ama nerden, bir türlü çıkaramıyordum. Çok kere masanıza yaklaşıp, sizin Raşit Öğütçü olup, olmadığını sormak istedim ama vaz geçtim.. Maşallah evladım masanız?.. Geleni, gideni hiç eksilmiyor.. Garson Hayri'yi çağırdım.. Dedim," Şu köşede oturan bey Raşit Öğütçü müdür?.." Bizim Efe, "Hayır, Orhan Kemal o.." deyince şaşırdım.. Olur ya, insan insana çok benzer.. Artık yaşlandık, gözümüzün her ısırdığını eskilerden sanıp yanına, masasına yaklaşmak olmuyor tabiî.. Ama bizim Efe Hayri'nin sözünden sonra da, yine içim rahat değildi.. Geçen gün siz gittiniz, sizin masada bir arkadaşınız kalmıştı.. Avukat İhsan bey.. Onun masasına oturup, içimi kemiren bu benzetmeyi sordum.. Avukat İhsan Altay beyi de biraz olsun Adana'dan tanırdım.."

"Adana'lı mısınız?.."

"Memuriyet'i aslimin uzun yılları Adana'da geçmiştir.."

"Vazifeniz?.."

"Size onu anlatacaktım.. Ben.."

"Yaa?.."

"Vazife'i aslim mensub'u emniyet evladım.. Adana'da.."

"Kaç yılında bey amca?.."

"930'dan 946'ya kadar.."

"Maşallah hiç göstermiyorsunuz?.."

"Eeee, toprak meselesi.."

"Toprak sağlam bey amca.."

"... Hatırlar mısın?.. Seni, Milli Mensucat Fabrikasını yakacakmışsın diye getirmişlerdi bana.. Yaşlandık ama.."

● "... O gün bey amcanın anlattığı şeyler müthişti.. Korkunç şeylerdi.. Dinleyince çok şaşırdım.. Nasıl şaşırmam ki..

Biz yukarıdan gelen bir emirle tutuklanmışız.. Bilmem ne toplantısı için, bilmem kimin geleceği bir sırada Adana'da böyle bir olayı hiç yoktan çıkartıp, komünistler fabrikayı yakarken yakalandılar, diyerek memlekette bir kömünizm tehlikesinin var olduğunu göstermek, bu zehabı uyandırmak ve buna çareler aramak için düzenlenmiş bir mizansenin garip, biçare figüranları, figüranları ne kelime kurbanları olduğumuzu, bu işin içinde olup, bizi tutulıyan bir eski polisten öğrenince çok şaşırdım.."

● "... Benim ilk polislik hikayem..

Sonra sürüyle karakol, polis, savcı, mahkeme ve hapishane hikayesi.."

65 ' lik Gulu Ninenin ilkokul imtihanında çizdiği ve pekiyi aldığı resimlerden biri ...

naif ve primitif üzerine

füsun altıok

Belirli anlam yakınlıklarına ağırlık verilerek, primitif ve naif sözcüklerinin çok yerde eş anlamlıymışlar gibi, dolayısıyla da sırasında birbirleri yerine kullanıldıklarına rastlıyoruz. Bunun sonucu olarak da yüzeyde birbirine çok yakın anlamlı görünen iki kavramın ayrımını istemli olarak görmezden gelip , bazı sorunları kesin belirlenmemiş kavramlar üzerine kurulan tartışmalarla bulandırmak olanağı doğuyor. İşte bu yazıda primitif ve naif sözcükleri arasında -özellikle bunlar sanat alanında kullanıldıklarında- gözetilmesi gereken ayrımı belirleyip, bunun yok sa-

yılmasından doğan bazı yanılgılara işaret etmek istiyoruz.

Primitif'in türkçe'de tam karşılığı var : ilkel- Daha eski karşılığı da var: iptidaî. Bu sözcük sosyal bilimlerin çoğunda, örneğin; sosyolojide, etnolojide, paleontolojide, antropolojide vb. kullanıldığından türkçe karşılığı aranıp bulunmuş ve yerleşmiş olsa gerek. Primitif sözcüğü genellikle insan grupları, toplumlar için, onların kültür ve uygarlık düzeylerine ilişkin olarak kullanılıyor, belirli bir uygarlık aşaması öncesini niteliyor. Naif'in ise tam karşılığı türkçede yok. Bazıları "saf yürekli" gibi fazlaca betimsel bir karşılık kullanıyorlar. Biz naif demeyi yeğleyeceğiz. Bu sözcüğü sözlükler; doğal, yapmacıksız, yalın, saf.... diye açıklıyorlar. Herhalde bunlardan yalnız birini değil, tümünü sıra niteleyiciler olarak anlamak daha doğru. Yani "Naif; doğal, saf, yalın, yapmacıksız ve sade olandır" diyerek, tek sözcükle karşılamak yerine, uzunca bile olsa kapsamlı bir tanımı yeğlemek daha yararlı olur. Naif' in anlamında katkısı olan başka yakın sözcükler de var. Örneğin : "çocuksu", "kendiliğinden (spontanée)", "güdümsüz", "otantik" gibi.

Bu anlamları özetledikten sonra, söz konusu kavramlar arasında bir ilinti, bir yakınlık olduğu hemen görülüyor. Ne var ki, en azından kullanıldıkları yerler dikkate alındıkta, anlamdaş sayılamayacakları da açık. "Primitif" sözcüğü, belirli bir yaşama düzeyinin özelliklerini nitelerken -dolayısıyla, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, sosyal bilimlerin terminolojisinde yer alırken- "Naif" sözcüğü bir duygusallık ve buna bağlı bir dışavurum biçimine ilişkin olarak anlamlanıyor. Naif olan herşeyle primitif diye nitelendirilebilecek herşey arasında ortak bir alan bulmak mümkün. Şöyle ki; primitif bir toplum insanının duygusallığında ve bu duygusallıktan doğan sanat yaratımlarında; doğal, saf, yalın, katkısız -özetle naif- ögeler ağır basacaktır. Bunu şöyle söylemek de mümkün : her primitif, bir anlamda naif'tir. Ancak bu yargıyı -primitifliği hangi derecede ve hangi uylaşımla saptarsak saptayalım ve çağdaş düzeye bir uyarlama (adaptation) ile ne kadar göreli bir sonuca varırsak varalım- tersine çevirmek ve "her naif, primitif'in özelliklerini taşıyacaktır" demek doğru olmaz.

Ayrım şurada doğmaktadır : Primitifin olanakları açısından, yaratımının başka seçeneği (alternatifi) yoktur. Primitif, naif ögeleri özellikle seçmemiştir. Yöneliminde ne özgürdür, ne de istemli! En belirgin örnekleri sanatta bulabileceğimiz için şunu da ekleyelim : sanat primitif için amaç değil, araçtır. Naif ise; sadeliği, çocuksuluğu, doğallığı duyarlılığının yöneltmesiyle, istemiyle seçmiştir. Çok alternatif arasından bilinciyle naif biçimde dışavuruma yönelmiştir. Giderek şunu da söyleyebiliriz : bazı kere doğal, hatta bilinçli bir tepki olarak saf, yalın, doğal duygusallığı benimsemiş, bunu özüne uygun düşen kuralsız, yapmacıksız, akım-dışı biçimlerle dışlaştırmayı yeğlemiştir. Örneğin mekanikleşmeye, yenilenmez tekrarlamalara, yabancılaşmalara, yozlaşmalara tepki olarak! Böylece kurallara, mekanizmlere, tekrarlanıp duran trüklere boğulup tıkanmış problematik bir durumda, bir anlamda naif sanatçı kendi duygusallığı açısından diyalektik bir hamle yapmış, şu ya da bu senteze yönelik bir antitez önermiş sayılabilir.

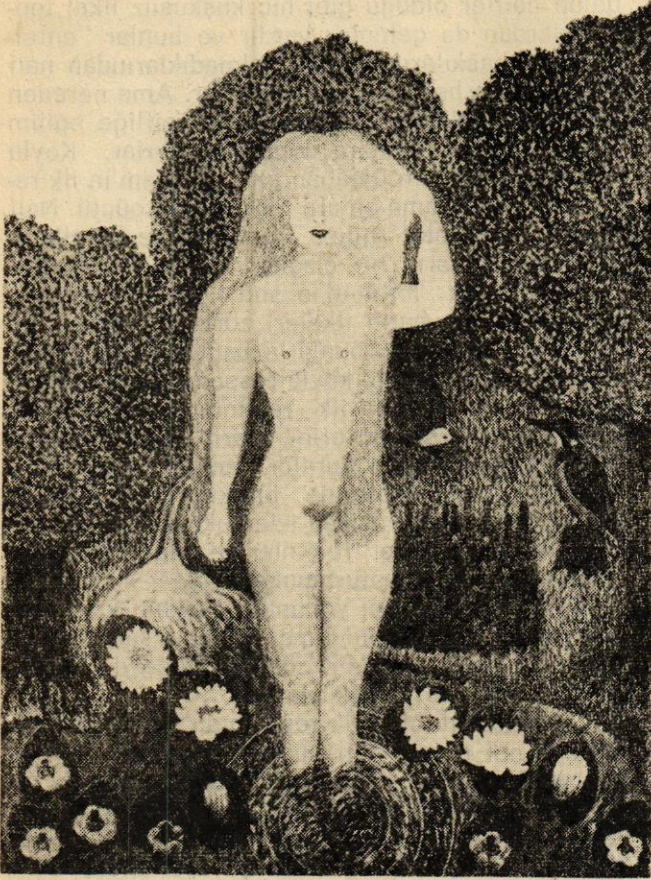
Sorunu böyle belirledikten sonra, naif sanatçının eğitim- öğrenim görüp görmemiş olmasının, artık konu dışı kaldığında da kuşku yok. Naif ile primitif arasında işaret ettiğimiz ayrım açıkça gösteriyor ki; naif özellikli yaratımlar ortaya koymak için, cahil olmaya, resim öğrenimi, ya da başka bir öğrenim görmemiş olmaya, yaptığı işin kural ve tekniklerinden habersiz olmaya, kültür çevreleri dışında, kısıtlı bir uygarlık düzeyinde, kapalı toplumda yaşamaya ve buna benzer fantazi koşullara hiç gerek yoktur. Bütün bunlar olsa olsa, bir yapıtın **primitif** olup olmadığını saptamak konusunda bazı ipuçları verebilirler.

Naif sanat üzerinde bir Çek dergisinde ilginç bir inceleme yayınlayan Arsen Pohribny'nin değindiği bazı noktaları buraya aktarmanın konuyu daha da aydınlatacağı kanısındayız. Diyor ki Pohribny (1) : "Naif ressamlar "halk" ın çeşitli duyuş, düşünüş ve etkilenişlerini paylaşırlar. Fakat duygu, düşünce ve sanatsal yetenekleri bakımından halkla ortak bir düzeyde birleşmezler.... Naif sanatçının kendini ortamından sıyırması önemli bir olgudur. Özellikle; her ikisi de içgüdüsel ve çocuksu hayalgücünü yozlaştıran, çağdaş elit kültür gelişiminden ve rasyonel eğitim kalıplarından soyutlayıp, sıyırması! Zihinlerimizde nedense, "sanatçı" kavramı, eğitim ve teknik kavramlarıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Oysa; yetenekli, kendini yetiştirmiş bir sanatçının, çağdaş sanat dünyasında bu denli başarılı olmasının nedeni, sanatsal uylaşımlardan (convention) bağımsızca orijinalliğini koyabilmesidir... Profesyonel sanatçıyla naif sanatçı arasındaki bir başka ayrım da, sanatın amacı olarak seçilen şeydir. Profesyonellerin çoğu, pazarlamaya elverişli olanın ve toplumsal ve meslekî itibarı pekiştirenin yolundan ayrılamazlar.

Böyle bir kendini satma naif sanatçıya tamamen yabancıdır. Naif sanatçı hiçbir zaman günün modasına iltifat etmez ve profesyonel sanatçıyı engelleyebilen teknik ve özsel tabular onu etkilemez. Bununla naif'in tekniği yadsıdığını söylemek istemiyoruz. Fakat kendine yabancı teknikleri tâlim etmektense, kendi orijinal değerlerini dışlaştırmasına en uygun düşecek, kendine özgü tekniklere hayat verir... Naif sanat yaratımının, sözünü ettiğimiz koşulları; bu sanatın temelleri, ruhu ve işlevi, profesyonel sanattan kalın çizgilerle ayrılır. Onun içindir ki, tamamen ayrı ölçülerle değerlendirilmesi gerekir."

Bütün bu açıklamalardan sonra, 'profesyonel' denen sanatçının, kendi sınırlandırdığı belirli bir

(1) : "A Time for longing" — Arsen Pohribny; in : Universum. No. 7, Prag 1971

fahir aksoy'la radyoda bir konuşma

Fahir Aksoy'un naif resimle ilgili radyo konuşmasını, uyandırdığı olumlu yankılar nedeniyle dost-okuyucularına da sunuyoruz :

S — Sayın Fahir Aksoy, dinleyicilere naif sanatla ilgili açıklama yapmadan önce bu kelimenin kök anlamı üzerinde biraz dursak..

C — Naif, lâtince nativus sözcüğünden üretilmiştir. Karşılığı doğal, saf, yapmacıksız, yalın anlamlarına gelmektedir. 17 inci ve onu izleyen yüzyıllarda ilk önce edebiyat ve şiirde, Dryden, Aleksander Pope, David Hume, Caryl tarafından sözcük olarak kullanılmıştır. Ayrıca Şiler 1795'-de yazdığı "Uber Naive und Sentimentalische Dichtung" isimli yapıtında duygusallık ile naifin ayrımını yapmağa çalışır. Şiler, somut örnek olarak Homeros"un şiirini gösterir. Diğer yandan Göthe de Şekspir'in bir naif olduğunu ileri sürer.

S — Plastik sanatlarda ne zaman kullanılmış bu sözcük ?

C — Plâstik sanatlarda belirtilen yüzyıllarda az ama 19 uncu yüzyılın sonlarına doğru ve 20 inci yüzyılda çokça kullanılır olmuştur. Ressam gümrükçü Russo ve onu izliyen diğer naif ressamlardan sonra sözcük olmaktan çıkarak bir kavram niteliğine bürünmeğe başlamıştır. Ortaya belirgin olarak çıkışı ve tartışılmağa başlanması Fovizm ve Kübizm akımlarının boy gösterdiği tarihe rastlar. Günümüze gelinceye dek bir çok değişimlere uğrayan naif resim kavramı yüzyılımızın bu döneminde, özellikle son on, onbeş yıl içinde ve de İngiliz sanat tarihçisi Herbert Read' in "20 inci yüz yıl çağdaş resmine dünya naiflerinin başta Russo olmak üzere etkisi büyüktür" demiş olmasıyla önemi daha derinden anlaşılmış ve sanat tarihindeki yerine oturmuş bulunmaktadır.

S — Naif resmin tanımlanmasını yapar mısınız ?

C — Çok zor bir iş.. Naif resmin kesin bir tanımlamasını yapmak hemen hemen olanaksız..

---

alanda kalmak şartıyla, babacan bir hoşgörü ile sırtını sıvazladığı naif sanatçıyı, yine kendince "çizmeden yukarı çıktığı zaman" azarlamak, bilgisizlikle, eğitimsizlikle suçlamak veya öyle olmaya zorlamak biçiminde ortaya çıkan tahammülsüzlüğünün ne kadar dayanaksız olduğu iyice anlaşılır sanıyoruz.

Naif sanatçıyı profesyonel denen sanatçıdan ayıran şeyin, onun eğitimi, öğrenimi, kültürü vb. değil, duygusallığı, seçimi, sezgisi, dünyaya bakışı ve konularına yaklaşımı olduğu, ve bunun ne bir tarafın leyhine, ne öte tarafın aleyhine yorumlanmaya elvermeyen objektif bir olgu olarak anlaşılması gerektiği iyi bilinirse, herhalde artık bu konuda havanda su dövmekten vazgeçilecektir.

Ama bir ölçüde naif resme yaklaşılabilir ve dinleyicilere fikir vermek yönünden bir iki şey söylenebilir. Önce şunu ortaya koyalım : Naif resim kuralları, ilkeleri yoktur. Bunlar olmayınca o zaman bir akım, bir okul olma niteliği de söz konusu olamaz.

Okul değil, akım değil o halde bu nedir? rek şöyle diyebiliriz : Her naif ressam tamamen Sorunun bam teli burasında.. Kestirmeden gideiçgüdüsel bir yoldan giderek kurallarını, ilkelerini, tekniğini kendi yaratır. Bu nedenle de otantik, kendine özgü, niteliklere sahiptir. Bu tür resmin ana kaynağı, insanın mizacı, kişisel eğilimleri, çocuksu duyarlığıdır. Esinini, etkisini ne zamanında yapılan, ne de daha önceden varedilen resimlerden alır. Her şey, bütün yaratı, iç evreninden kopmadır. Onun içindir ki, naif resim, çocuk resmine, halk resmine, ilkel resme ve akıl hastalarının resimlerine çok yakındır; Bir çok ortak yönleri vardır.

S — Bu ortak yönleri nedir ? Belli akademik kuralların dışında oluşları mı ayrıntıyı getiriyor?

C — Ortaklıkları duyarlıklarından; En belirgin yönleri, çocuksu ve anlatımcı oluşlarıdır. Akademik kuralların dışında ve özgür bir yolda gelişmeleri ise ayrılıklarının bir bölümüdür sadece.. Bunu başka ögeler de izler.. Bu tür resimlerin bazı düşünce kıtlığına uğramış kişilerin "cehalet ürünü olduklarını ileri sürmeleri" aslında kendi cehaletlerini açıklar ve belgeler.

S — Peki klasik eğitimden geçmiş kişiler arasından da naif ressamlar çıkıyor mu?

C — Bir çok Akademi, Üniversite, Enstitü, büyük usta atelyeleri bitirmiş kişiler arasında naif duyarlıkta ressamlar görülmektedir.

Sayın düşünür Metin And'la Almanya'nın Hamburg kentinde kısa süreli duraklamamızda tanıştığımız batının sayılı eleştiricilerinden Flemingo, "buradan Berlin'e gideceksiniz, ora Akademisinden çıkma Fahrenbah adında bir naif'in sergisi olacak bu sıra, mutlaka gidin, görün.." demişti. Eh, Berlin Güzel Sanatlar Akademisi de hani dünyanın en büyüklerinden biri.. Buradan çıkanlar da naif resim yaptığına göre demek ki, bu sanatın eski bir deyimle "unsur-u aslisi" cehalet olmamak gerekir. Bundan şu sonuç çıkıyor, bu sanat mizaca dayandığı için önünde sonunda, klasik eğitimden geçseler bile, bilgileri, görgüleri, deneyleri spontane gelişimin, çocuksu duyarlılıkların, iç güdüsel tepkilerin egemenliğine geçmekte.. Böylesine bir rutin içinde, böylesine bir direksiyonun yönetiminde yol almaktalar.. Bizde Cihan Burak tipik bir örnektir. Kaldı ki bütün ekol ve akımlara bağlı naif ressamlar vardır. Örneğin Chagall sürrealist akımın naif bir elçisidir.

S — Aklıma bir soru geldi.. Bu açıklamaya göre hiç eğitim görmemiş örneğin bir köylünün yaptığı resimlere ilkel resim mi, yoksa naif resim mi diyeceğiz ?

C — Soru yerindedir.. Uzun bir yanıtı gerektirir ama zamanımız kısıtlı.. Aydın çevrelerden gelen naifler olduğu gibi hiç kuşkusuz ilkel topluluklardan da gelenler vardır ve bunlar "entellektüel" baskıların altında kalmadıklarından naif ressamların beşte üçünü kaplarlar. Ama nereden gelirlerse gelsinler benliklerinde naifliğe eğilim yoksa değişik ufuklara doğru yol alırlar. Köylü dostumuz İbrahim Balaban gibi.. İbrahim'in ilk resimleri ilkeldi ama onlara naif demek güçtü. Naif unsurlar taşısalar bile.. İçtenlikle ve kuralların ötesinde, başarılı bir çizgide varedilmiş olsalar bile.. Nitekim İbrahim'in son çalışmalarından, teknik yönden batılı ilkeleri zorladığı, yerel ve anlatımcı tutumunu bunlarla bağdaştırdığı görülmektedir. Sonra yine köylü ressam Hüseyin Yüce var. Bu ressamın da ilk resimlerindeki ampirik ögelerin giderek yerlerini form, kompozisyon, ritm, gölge-ışık gibi kuralcı resmin, ustalıklara özenen resmin ilkelerine bıraktığını ve bunlara eğilim duyduğunu açıkça izlemekteyiz. Zaten mizacında varolan ve resimlerine yansıyan ağırbaşlılığın, durmuş-oturmuşluğun yanı sıra azıcık mizaha kaçan şakacı yönünün, çoşkulu, çocuksu, delişmen tavrının bulunmayışı, naif sanata kökten ters düşürmektedir Hüseyin Yüce'yi.. Salt ilkellik ögesi ise yeterli olamaz.

O, başarılı bir halk ressamıdır; ama naif resmin temel ögesi olan çocuksu duyarlık yoktur. Bu nitelendirme onun yaptığı işi küçültmez, sadece sınıfını belirler. Ama yakında sergisini açmayı tasarladığımız 65 yaşındaki Aydın'lı Güllü Ninenin bütün yapıtlarında ve yaşamında, tıpkı 80'ininde resme başlayan Amerika'lı Grand ma Mozes gibi biteviye ve zamanla değişmeyen çocuksu bir duyarlık açık-seçik kendini ele vermektedir. Sonuç olarak diyeceğim, önemli olan bilgililik, bilgisizlik değil, zıt çevrelerden, zıt koşullardan gelseler de, aralarında alabildiğine teknik zıtlıklar bulunsa da, kentli ya da köylü olsalar da aslolan benzer çocuksu duyarlıklarıdır ve onları birbirine bağlayan da bu nitelikleridir.

— Teşekkür ederiz..

sergiler

kaya özsezgin

Devlet Galerisinde

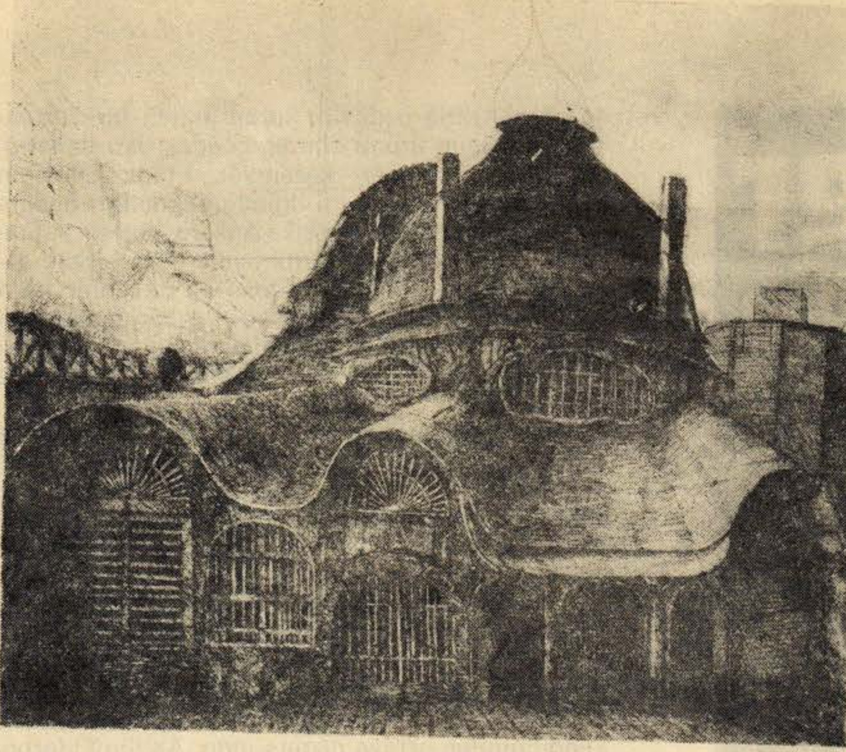
Çağdaş Avusturya Sanatı konusunda son yıllarda birbiri arkasına Ankara ve İstanbul'da önemli sergiler düzenlendi. 1970'de Herbert Boeckl sergisinin yanısıra, fantastik sanatın birbirinden ilginç çağdaş örneklerini kapsayan "Viyana Fantastik Realizm Okulu"nun karma sergisi, özellikle grafik sanatlar alanında bu ülkenin ulaştığı düzeyi, 28 sanatçının eserleriyle belgelemişti. Avusturyalı sanatçının fantastik duyarlığı, bu sergide insan gerçeğinin ortak nitelikleri üzerinde çeşitleniyor ve gerçek bir "okul" görünümünü kazanıyordu. Geçen yıl ise gene aynı yerde Jozef Tichy'nin grafikleri sergilenmişti. Bu kez bir başka Avusturyalı ressamın, **Franz Luby**'nin desenlerini ve renkli resimlerini bir arada gördük. Franz Luby (doğ. 1902), ilk dünya savaşından sonra Viyana Grafik Sanatlar Okulu'nu bitirmiş, 1924'de girdiği devlet hizmetinden 1963'de emekliye ayrılmış. Ülkesi dışında çeşitli sergiler açmış ve uluslararası üne erişmiş bir sanatçı. Yukarıda sözünü ettiğimiz Viyana Okulu'nun üyesi, Fantastik gerçekçi eğilimi, beş renkli resimde açık olarak beliriyor. Bu resimler, bir yandan erken Hıristiyan dönemi duvar resimlerinden ve Bizans ikonalarından geniş ölçüde esinlenirken, öte yandan **Bosch**'la başlayan ve **Dali**'ye kadar uzanan bilinçaltı resminin ve gerçeküstücü eğilimlerin etkilerini yansıtmaktan da geri kalmıyorlar. Çerçevesinden, resmin yüzeyine dağılan imajlar örgüsüne varıncaya kadar, zengin ve işlek bir **Métaphorisme**'in, dengeli bir kompozisyon anlayışının ve gerçek hayatla özdeşlik kuran aktüel bir yorumlama gücünün ürünü olarak, çağdaş batı sanatında önemli bir yer kazanıyor Franz Luby'nin eserleri. Ne var ki, ayni ilginç gelişmeleri desenlerde izlemek olanağı yok. Ankara, Bursa, İstanbul gibi kentlerden turistik izlenimleri birkaç dadikalık tesbitler halinde sunan bu desenler fazla bir artistik iddia taşımıyorlar. Ayrıca klasik çizgi geleneğinin akıllı-uslu bir devamı olarak, renkli resimlerle bir çeşit karşıtlığı sürdürdükleri bile söylenebilir.

Gene de ne olursa olsun, Franz Luby, bu beş renkli resmiyle sanat mesajını kabul ettiriyor ve asıl "tercih" lerinin bu mesajda gizli olduğunu anlatmak istiyor. Savaş sonrası Avusturya sanatında, herhalde Luby'nin önemli sayılacak bir katkısı vardır.

Abidin Elderoğlu, üç yıla yakın bir süreden beri sergi açmamıştı. 1932'lerden bu yana çalıştığı resimleri, elde kalan örneklerle retrospektif bir sergi olarak düzenleyince, kırk yıllık bir sanat serüveninin odak noktaları ve sanat grafiği de kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. Abidin Elderoğlu (doğ. 1901), yarı akademik yarı empresyonist bir eğilimin temsilcisi biçiminde göründüğü Paris'deki **Lhote** ve **Laurens** eğitiminden sonraki ilk dönem çalışmaları, kısa bir süre sonra soyut bir çizgiye dönüşüyor ve eski Türk kaligrafisini çıkış noktası olarak benimseyen bu soyut çizgi, kararlı bir kişiliği oluştururken, birden bire asıl kimliğini kaydediyor, birbirine zıt düşen garip renk alaşımları içinde belirsizleşiyor. Bu türlü resimlerin, önceki dönemin devamı, ya da inandırıcı bir aşamanın ürünleri olduğunu söylemek gerçekten güçtür. Elderoğlu'nun kararlı bir kişiliği, her çeşit ayrıntıları içinde sürdürerek olumlu sonuçlar almak yerine, böyle çelişkili bir ortamda oyalanmasını, resminin bundan sonraki yönsemeleri bakımından kuşkuyla karşılamak gerekiyor.

Mustafa Ayaz, çoğunluğu grafik ve suluboya resimlerden meydana gelen ilk sergisini, dört yıl kadar önce devlet galerisinin eski yerinde açmıştı. Şimdiyse, daha incelmiş, billurlaşmış, yolunu yöntemini saptamış bir sanatçı tavrıyla ve yağlıboya resimlerle ikinci sergisini düzenledi. Ayaz'ın resmi, her ne kadar soyut tercihlere bağlı bir görünüm taşıyorsa da, görüntülerin aslî niteliğini bu tercihlerle bağdaştırmaktan da uzak kalmıyor. Soyutlamadaki bu tutumu, sanatçının yararına bir not olarak kaydetmeliyim. Birbiri içinden çıkan ve bu yüzden de akrabalık bağını yitirmeyen bu resimlerde coşkun bir sanatçı mizacı, pentürü zevkli bir çizgide değerlendiren olgun bir kişilik gizlidir.

Bazı karma sergilerde ve devlet sergilerinde resimlerini görmekte olduğumuz **Nevzat Akoral,** yağlıboya ve baskı resimlerini bir arada sergiledi. Bütünüyle grafik etkisini oluşturan bu resimler için boya dokusunun, plastik değerler açısından fazla bir sorun teşkil etmediği ilk bakışta belli oluyor. Resimlerinin iskeleti önemli daha çok. Bu iskeleti, sağlam bir desen ve siyah-beyaz

Peter Ackermann'ın bir gravürü

zevki üzerine kuruyor Akoral. Renk ve boya sorununu birinci plâna almadığı sürece, teknik ve espri olanaklarını genişleterek baskı resimlerde derinleşmesi, herhalde olumlu sonuçlar verecektir.

Kayıhan Keskinok'un resimlerine gelince, Akoral ile ortak sayılabilecek kaygılara dayanan bir yol izlediği, zaman zaman da boyanın pentüre ilişkin değerlerini araştırdığı belli oluyor. Bu araştırma, yeterli ve dengeli bir çözüme henüz ulaşmış değil. Örneğin köy düğünü gibi, yerel temalara dayanan resimlerin ise, dışardan edinilmiş formel ilişkilerin sınırını kırarak öz'ün temeline inmedikçe, yani gerçek hayatın görünümlerini yansıtmadıkça, inandırıcı ve kavrayıcı olacağı elbette beklenemez. Aslında bu tür resimleri, folklor kokusundan tamamen sıyırıp, artistik tavrın ve gözlemci bir bakışın ürünü yapması, Keskinok'dan beklenmiyecek bir çaba değildir.

Devlet Galerisinde geçtiğimiz ayın son sergisi, **Vecih Bereketoğlu**'nun ailesinde ve özel koleksiyonlarda bulunan resimlerinden meydana geliyordu. Geçen yıl ölen Güzel Sanatlar Birliği üyesi Vecih Bereketoğlu, batı etkisindeki resim tarihimizin empresyonist kuşağından. Portre, natürmort ve peyzajlarında, hayatının sonuna kadar bu espriden şaşmayan Bereketoğlu'nun resimleri konusunda olumlu ya da olumsuz bir yargıda bulunmak için bu kısa yazı elbette yeterli değildir. Birliğin öbür üyeleri gibi Bereketoğlu da, resmimizin çağdaş sorunları dışında, aktarma bir duyarlığın ısrarlı örneklerini verdi. Bu yüzden empresyonist kuşağa yüzde yüz bağlı öbür sanatçılar gibi, Bereketoğlu'nun resimlerini, işlevini tamamlamış ve tarihsel misyonunu yerine getirmiş bir anlayışın geç örnekleri olarak değerlendirmek gerekiyor. Anısı için hazırlanan küçük kitapta yer alan yazılara gelince, bunları, ressamın, saat beş çaylarını ihmal etmemesi ve çok iyi yaradılışlı olması gibi bazı özel yanlarını aydınlatıyor ve kişiliğine ışık tutuyorlar.

Alman Kütüphanesinde

Alman Kütüphanesi yöneticileri, geçen yıllarda olduğu gibi, bu yıl da ilginç sergilerin düzenlenmesinde öncülüğü elden bırakmıyorlar. Özellikle çağdaş Alman grafik sanatının son gelişmeleri konusunda oldukça önemli birkaç sergi gördük bu salonda. Geçtiğimiz ay, bunlara bir yenisi daha eklendi : **Peter Ackermann**'ın gravür sergisi. Ackermann (doğ. 1934), genç bir sanatçı. Özellikle orta ve batı Avrupa ülkelerinde son çeyrek yüzyıl içinde büyük bir teknik ve estetik aşama gösteren grafik sanatlar dalında etkili bir kişiliğe sahip. Bu etkinlik, yalnız desenindeki hakim ve usta görünüşten değil, eserlerinin bütününde yaygın olan toplumsal öz'den ve yorumlarındaki tutarlıktan ileri geliyor. Bunca edebî sayılması gereken bir öz'ü, gravür sanatının kendine özgü olanakları içinde resmin yüzeyine sindirmesi ve plastik bir yetkinliği ön plânda tutmayı becermesi, ilginç bir grafik ustasının önünde bulunduğumuzu belgeliyor yeteri kadar. İkinci dünya savaşından büyük yaralar alarak çıkan ve insanlık onuruna ters düşen bir ideolojinin bütün risklerini pahalı bir biçimde ödeyen Almanya'nın, 1945'lere kadar gelen tarihsel ve toplumsal hayatı, Ackermann'ın gravürlerinde, insanın içini burkan ve düşündüren bir sanatçı lirizmiyle simgeleşiyor.. Yanıp yıkılmış koca yapılar, insanın yaratıcı emeğinin ürünü olan mimarlık anıtları, savaş denen felâketin getirdiği yıkıcı güçler karşısında bu anıtların birer antik değer olarak parçalanıp yokolmaları, faşizmin ve terörün, kültür ve uygarlığa ters düşen görünümleri...

Bütün bunlar, Ackermann'ın eserlerinde, bir

sanatçı duyarlığı ve fantezisi içinde resmediliyor. Bu Alman sanatçı da öbür çağdaşları gibi, baskı resminin, insan ve toplum sorunları açısından çağdaş durumları da içeren büyük olanaklara sahip olduğunu biliyor ve sanatını bu perspektif doğrultusunda değerlendiriyor.

Fransız Kültür Merkezinde

Seramik sanatımızda önemli bir yeri var **Füreya Koral**'ın Bugüne kadar çeşitli yurtiçi ve yurtdışı sergileriyle, bu sergilerde gösterdiği seramik çalışmalarıyla olgun bir kişiliği, her geçen yıl biraz daha geliştirdiğini ortaya koyuyor. Onun işleri, seramiğin, basit bir salon süsleme metal olmaktan ötede, kalıcı bir artistik gücün ve bilinçli bir sanatçı tutumunun örneği olduklarını kesin biçimde gösteriyor. Bu son sergisinde, daha eski dönemin ürünleri tabaklarla birlikte, ilginç bir grup meydana getiren kuş figürleri ve küçük duvar seramiklerini sergiledi. Bu sonuncular, sanırım resim tadına fazla yatkın olduklarından, öbürleri ölçüsünde dikkati çekmiyor. Mavi üzerine lâcivert desenleriyle Selçuk duvar çinilerinin renk zevkine çağrışım yapan kuş konulu seramikler, çocuksu duyarlıkları ve şiir yüklü formlarıyla, daha yoğun bir aşamanın öncüsü olabilirler.

Sanatsevenler Derneğinde

Hamza İnanç'ın uzunca bir aradan sonra dernek salonunda gösterdiği yağlıboya ve suluboya resimleri, bir önceki sergisine oranla daha dikkati çekici bir yönde ve yarı soyut, yarı figüratif bir eğilimde karar kıldığını açıklıyor. Bu sözümle, eski eğilimine karşıt bir yola döndüğünü anlatmak istemiyorum tabii. Özellikle yağlıboya resimleri, renk ve biçim yönünden biraz arınmış da olsalar, eski tutumundan bütünüyle ayrı değiller. Ama arınmayı, bu tür resimler için olumlu bir gelişmenin ilk basamağı saymak yanlış olmaz. Gene de serginin bütünü içinde yağlıboya resimlerden çok suluboya resimlerin -doğa sevgisinin belirgin örneklerini içermeleri bakımından- ön plâna çıktığı söylenebilir. Şimdilik Hamza İnanç, bu suluboya resimleriyle, kişiliğine kalıcı bir güç katıyor ve gelecek çalışmaları konusunda yeni umut yaratıyor.

Türk-İş Salonunda

Uzun bir süreden beri Ankara'da resimlerini sergilememişti **Metin Eloğlu.** Daha eski yıllardan bazı resimlerini anımsadığım bu şair yaradılışlı ressam, her biri ayrı eğilimi yansıtan resimlerle yeni bir sergi yaptı Türş-İş salonunda. Bunca dağınık ve birbiriyle çelişen resimler arasında, yer yer olgun sayılabilecek biçimleme çabaları belirmiyor değil. Ama bu çabalar, ait oldukları resmin sınırını aşarak çeşitlemeci bir duyarlığa bir türlü dönüşmüyor. Başka bir deyimle, kendi yeteneklerini, dar sınırları içinde kendi eliyle hapsediyor. Elbette kısır bir yöntemdir bu. Her şeyden önce de titiz bir ayıklamayı şart koşuyor.

Mimarlar Odası Salonunda

Uğur Kangal, resim ve heykelle asıl mesleğinin dışında ilgilenen, ama ilk sergisinde getirdiği çözümlerle amatör çizgiyi aşma çabasında olan bir sanatçı. Pop Art'la gerçeküstücü eğilimlerin karışımını yansıtan resimleri için olumlu şeyler söylemek hem zamansız, hem de gereksiz. Bana öyle geliyor ki, bu sanatçı daha çok heykel dalında kişilik yapmak kaygısı gösteriyor. Çoğunluğu metal çalışmalardan meydana gelen bu heykellerde, soyut öğeler ağır basıyor. Heykeli -kendi deyimiyle- "boşlukta değişik hacimleri bağdaştırıp dağıtan doğrucu bir form bütünü olarak" görüyor ve demir malzemeyi, "formların ve hacimlerin kesitlerini verebildiği" ölçüde değerlendiriyor. Yer yer ilginç izlenimler elde ettiği heykel çalışmalarını yoğunlaştırıp daha büyük boyutlara ulaşırsa ilginç sonuçlar elde edebilecektir.

Or-An Galerisinde

Gürol Sözen'in iki yıl kadar önce gene ayni galeride açtığı ve çoğunluğu erotik temaları işleyen yağlıboya resimleri, bu sanatçının dinamik tavrından beklenen yoğunlukta değildi. Tümü su-

Gürol Sözen'den bir atlı.

Hasan Vecih Bereketoğlu 1895 - 1971, Rodos'ta doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Mısır'da yaptı. Hukuk mesleğini seçtiği halde kendini daha çok resim sanatına verdi. Empresyonist ressamlardan Halil Paşa'nın yanında ilk derslerini aldı. Paris'de bir süre Julian Adakemisine devam etti. Portre ve natürmort resimlerinin yanı sıra, özellikle İstanbul görünümlerini konu alan manzaralarıyla tanınır.

dost'dan okurlarına resim notları

Seramik

Seramik sözcüğü Yunanca'da sert topraktan yapılmış bir çeşit vazo demek olan "keramos" sözcüğünden gelir. Seramik çalışan sanatçılara seramist denilir. Seramiğin temel malzemesi kildir. Killer, volkanik kütlelerin, çeşitli doğa olayları sonucu, suların etkisiyle sürüklenerek birikmesinden meydana gelir. İçlerinde bulunan demir oksitten dolayı saf olanlarının rengi beyazdı. Kaolin, bu türlü beyaz killerdendir. Gene de en iyi ve kullanılan cinsleri, açık kurşuni, mavimsi ve sarımsı olanlardır. Ateşe karşı dayanıklı olduklarından piştikleri zaman bu renklerini kaybetmezler. Plastik bir madde olarak kil, biraz su eklenmesiyle istenilen biçimi alabilir. Seramik yapmak için kil içine, % 20 - 40 oranında su katılır. Yoğrulunca, kendine özgü kokusu olan bir hamur meydana gelir. Bu hamur, yapılmak istenen seramik eşyanın cinsine göre biçimlendirilerek fıranlanır. Fırında pişirilen maddenin hacminde bir miktar küçülme olur. Bu yüzden killere biçim verilirken, hacimleri biraz geniş tutulur. Pişirilen kil fırından alındıktan sonra, üzerine fırçayla ve çeşitli boyalarla desenler çizilir. Bu desenlerin üzeri, sır ya da mine denilen parlak maddelerle kapatılarak tekrar fırınlanır. Bazı durumlarda, desenler sır üzerine de işlenebilir. O zaman desen iki sır tabakası arasında daha iyi korunmuş olur. Seramiklerin üzerindeki desenler, ya doğrudan doğruya elle, ya da özel kalıplarla basılır. Boyamada daha çok maden oksitlerinden yararlanılır. Bu renkler fırınlandıktan sonra, seramik eşya üzerinde değişik etkiler meydana getirir. Her seramik sanatçısının, kendi kişiliği doğrultusunda özel çalışma ve fırınlama tekniği vardır.

Seramik, çok eskiden beri bilinen ve uygulanan bir sanat koludur. Çömlek yapımı, ilkçağda, eski Mısır ve Mezopotamya'da, Hitit, Frigya ve Libya çağında Anadolu'da, Girit ve Yunanistan'da çok gelişmişti. Hitit vazoları, gerek teknik, gerek biçim ve renk yönünden olgun bir nitelik gösterir. İ. Ö XI. yüzyıldan sonra, Yunanistan'da geometrik desenli, siyah ve kırmızı figürlü vazolar nakış ve seramik sanatının başarılı örnekleri olarak sanat tarihine geçmiştir. **Klitias, Eksekias** gibi ünlü vazo ressamları, Yunan İlkçağının sanatçılarıdır. Etrüsklerde de çömlekçilik ileri bir düzeydeydi. Uzak doğuda çini ve porselen işleri, seramik sanatının önemli bir kolu olarak büyük bir gelişme göstermiştir.

Türk Sanatında da, pişmiş topraktan yapılan eşyalar, eskiden beri önemli bir yer tutmuştur. Türklerin Anadolu dışındaki uygarlık bölümlerinde ve İslâmlık öncesi kültürlerinde yer yer rastlanan bu tür eserler, özellikle Anadolu Selçuk sanatında, başlıbaşına bir bölüm meydana getirir. Konya'daki birçok yapıların duvarlarını süsleyen Selçuk çinilerinde, karakteristik biçim ve renk kompozisyonları hâkimdir. Kubad-Adab kazıları, Selçuk çini sanatının ilginç örneklerini ortaya koymuştur. Seramik eşyalar arasında tabaklar, figür tasviri yönünden de ilginç belirtiler taşır. Osmanlı çini sanatının ilk merkezleri İznik ve Bursa'dır. Daha sonra Kütahya ve Çanakkale de, çini sanayiinin geliştiği yerlerdir. Günümüzde ise seramik, daha çok bir endüstri halini almış, birçok fabrikaların kurulmasına yol açmıştır.

Seramiği, kişisel yeteneklerinin ve yaratma güçlerinin orijinal bir uygulama alanı olarak sürdüren sanatçılarımız arasında, özellikle son yıllarda başarı kazananlar artmaktadır. Resim sergilerinin yanı sıra seramik sergileri de açılmakta, evlerinde seramik eşya bulundurmak isteyenler giderek çoğalmaktadır. Sürekli olarak seramik çalışan ve sergiler açan sanatçılar, **Füreya, Attilâ** ve **Ruzin Galatalı** çifti, **Melike Kurtiç, Hamiye Çolakoğlu, Nasip İyem, Jale Ertugan, Erdoğan Ersen, Ömür Bakırer, Erdinç Bakla, Alev Ebuzziya, Lerzan Öke** ve **İsmail Hakkı Oygar** ve **Sadi Diren**'dir.

Retrospektif Sergi

Bir sanatçının, ilk eserlerini verdiği yıllardan en son çalışmalarına gelinceye kadar, çeşitli sanat dönemlerini kapsayan ve sanatçının kişiliği konusunda toplu fikir veren ayrıntılı sergi.

Fantastik Gerçekçilik

Sanatçının yaratıcı muhayyilesini ve bilinçaltını, orijinal sentezler içinde ortaya seren bir sanat anlayışı. İlk örneğini, XV. ve XVI. yüzyıl Flaman ressamı **Hieronimus Bosch**'un eserlerinde gördüğümüz bu sanat akımı, **Freud'**un psikanaliz çalışmaları ve bilinçaltını aydınlığa çıkaran bilimsel deneyleri sonucunda daha da önem kazanmıştır. Gerçeküstücü resmin ve Dada akımının, fantastik gerçekçiliğin gelişmesinde önemli katkıları olmuştur. Günümüzde bu akımın sanatçıları çeşitli ülkelerde görülmekle beraber, en başarılı temsilcileri, Viyana Fantastik Realizm Okulunun santaçıları arasındadır. Günümüzde fantastik karakter gösteren eserlerde, psikolojik, erotik, metafizik ve tarihsel öğelerden biri, ya da birkaçı ağır basmakta, sanatçının yaratıcı gücü doğrultusunda belirgin bir kişilik kazanmaktadır.

luboya resimleri kapsayan bu sergisi ise, İstiklâl savaşımız üzerine gerçekten ilginç izlenimleri yansıtıyor ve sanatçının kişiliği konusunda olumlu ve inandırıcı çıkışlarla birlikte geliyor. Gürol Sözen, suluboyayı yerinde ve dozunda kullanan, işlediği temayla gerekli diyaloğu kurabilen bir kişiliğe sahip. At üzerinde cepheye giden asker figürleri, bağımsızlık savaşını gerçekleştirmiş bir ulusun duygularını simgeleştirdiği gibi, bu ulusa mensup bir sanatçının yaratıcı dinamizmini ve ayni duygularla özdeşlik kuran artist yanını da ortaya koyuyor.

TV İLE YENİ BİR DÜNYA'YA ULAŞABİLİR MİYİZ ?

mahmut tali öngören

Türk televizyonu doğal ve doğal olmayan nedenlerden ötürü hızla gelişemiyor. Ayrıca televizyonun da bir sanat dalı olduğu ortadadır. Tüm sanat dallarının tarihi incelendiği zaman hiçbirinin kısa bir sürede gelişmediği de rahatlıkla görülür. Kaldı ki her sanat dalının başlangıçta diğer sanat dallarının etkisi altına girdiği de bir gerçektir. Türk televizyonunun hızla gelişmesini önliyen akla uygun nedenlerin diğer ülkelerde olduğu gibi bizde de bulunduğunu belirtirken, ilk televizyoncularımızın önüne korkunç denecek nitelikte daha başka engellerin de çıkarıldığını unutmayalım. Bu "korkunç" engeller ayrı bir yazı, hattâ başlıbaşına bir kitap konusu olacak kadar uzundur.

Şurası muhakkak ki her memlekette yeni başlayan televizyon birtakım siyasal, ve ticarî etkiler yaratarak gelişmiş ve toplumdaki yerini almıştır. Bizim televizyonumuz da bu akışa çelişki düşürecek bir yöntemde gelişmiyor. Kendine özgü çizgiyi izliyor.

Televizyon derinliği olan bir yayın organıdır. Bir kez başladıktan sonra bu derinliğin uçsuz bucaksız ufuklarına yavaş da olsa erişilecektir. Bu arada kurbanlar verilecek, yöneticiler ve programcılar işlerinden alınacak, programların yayınına engel olunacak ama televizyonun çarkı dönmeye, dönerken de toplumu olumlu ya da olumsuz yönlerde öğütmeye devam edecektir. Onu doğal olmayan ya da onun özelliklerine uymayan sınırlar içinde tutmak olanaksızdır.

Diğer ülkelerde televizyonu filmciler sinemanın yeni bir şubesi, radyocular görüntülü radyo programı hazırlayacakları yeni bir yayın organı, tiyatrocular değişik bir sahne, reklâmcılar sabun ve sigara satmak için yeni bir pazar, eğitimciler yeni bir okul olarak görmüşlerdir.

Televizyonu gerek böyle görenler, gerekse düşünce alanında sağlayacağı yeniliklerden korkarak onu engellemeye çalışanlar hiçbir zaman başarıya ulaşamazlar da diyemeyiz.

Televizyonda çalışanlar eğer televizyon mesleğini ve sanatını bilmiyorlarsa, bu özellikleri korumaya gayret etmezlerse, özerk yayının gerektirdiği programları yayınlamaya önem vermezlerse ve en önemlisi Atatürk Devrimlerinin öngördüğü çizgiden gitmeyi başaramazlarsa meydan elbette çıkarcılara gericilere ve fırsatçılara kalacaktır.

Şunu unutmayalım ki Türkiye'deki televizyonla karşımızda keşfedilecek yepyeni bir dünya bizi bekliyor. Sorun bu dünyayı bizden uzaklaştırmak değil, mümkün olduğu kadar ona yakınlaşmaktır.

Bu amaca erişmek için TV örgütünün bağımsız ve özerk olması ve TV yöneticilerinin söz ve düşünce özgürlüğünün bulunduğu bir ortamda çalışmaları gerekmektedir. Yalnız bir nokta var. Üçyüz yıl önce Galileo dünyanın güneşin çevresinde döndüğünü söylediği zaman yargılanmıştı. Bugün Galileo'nun bu düşüncesini açıkca söylemesini engellemeyi kimse aklına bile getirmez. O halde düşünce özgürlüğü yalnız özgürlüğün bulun madığı yerlerde ve zamanlarda bir sorun olarak belirmektedir.

Şimdi bu gerçeği gözönünde bulundurarak, baskı olmadan yeni düşünceler var olamaz ve yaşamaya devam edemez diyebiliriz. Galileo'dan söz ederken şu noktayı da unutmayalım : O günlerde ne radyo, ne de TV vardı. Bilgin, yargılanmasından sonra kendi kendine "yine de dönüyor" dedi. Fısıltı halinde söylemesine rağmen bu cümleyi bütün dünya duydu.

Bugün durum tamamen değişik. En ufak ve önemsiz fısıltıları, haberleri ve düşünceleri anında bütün dünyaya duyurmak için her çeşit haberleşme aracı hazır beklemektedir. Fakat buna rağmen insanların, toplumların, ülkelerin yeni akımlara, yeni düşüncelere ihtiyacı var. İşte bu ihtiyacı karşılayacak olan araclardan biri televizyondur. Bu nedenle onu yönetenlere büyük sorumluluklar düşüyor.

TV insanlar arasındaki ilişkileri zayıflatabilir. En basit örneklerden birini biliyorsunuz. Evde, yemek zamanı bütün aile, konukları ile birlikte gözlerini karanlıkta ışıldayan TV ekranından ayıramamaktadır. Bazı ülkelerde fosforlu bardaklar, tabaklar ve sofra takımları kullanılıyor. Amerika'da ortalama TV izleme süresi 6 saat. Bu, önüne geçilemeyecek bir durum. Demek ki televizyonu yönetenlere düşen görevlerin başında, seyirciyi elestirici bir görüşe ve düşünceye kavuşturmak gelmektedir. İnsanlar arasındaki ilişkileri zayıflatmak yerine, onları güçlendirecek ve zenginleştirecek düşünceleri, görüsleri ve bunları seyirciye sunma metodlarını bulmayı televizyon programcıları sağlayacaktır.

Şu sözler meslekdaşım ve dostum olan Fransız televizyoncusu George Pitoeff'indir : "Şunu söyliyebilecek kadar ileri gidelim : Seyirciye size (yani programcıya) karşı koyacak gücü veriniz".

---

* Yazarın "Televizyona Açılan Pencere" adlı kitabından.

..dedi, "ölüm aklımda"

nezihe meriç

Gülten Akın'a

"Sanki..." dedi,

Önce gazete kağıtlarını yok etmeli ortadan. Hele eti, şu, içini göstermeyen buğulumsu beyaz kağıda sardıktan sonra, ne diye bir de gazeteye sararlar! Et ya da kıyma, içine konulduğu zaman, kağıt, aranılan güveni gerektiğince verdiğine göre.. Kıvırcık salatalarla, kırmızı turplar da.. Çamurlu kökler, kısa bir süre sonra, sarıldıkları gazete kağıdının, ıslanan yerlerini sessizce patlatarak, paketlerin arasından ortaya çıkarlar; dayanıksızdır çünkü kağıt, suyu hemen emer, yumuşar. Bu arada sulu çamur, bir yolunu bulup, filenin içine, ne denli ustalıkla yerleştirilmiş olursa olsun, yufkaların sarıldığı, gene nemi çabucak içine geçiren kağıda doğru damlar. Çarşının giriş kapısındaki büyük sebzeci, eline geçen yeşilliği, basıyor suya, basıyor suya. Seçip verirken, kolunu istediğince yan arkaya doğru kuvvetle silkelesin, gene de kökler, mutbak tezgâhına yayılan paketlerin arasından alınıp, musluğun altındaki delikli lengere konuncaya değin, çamurlu kalıyor. Gazete kağıtlarından sonra, boşalan kesekâğıtlarını, helvanın, küçük karanfillerle süslü yaldızlı kağıdıyla, kırmızılı beyazlı ipini, dürüp büküp çöp kovasına..

"Sanki.." dedi, bir süre sonra, gene kendi kendine; çevresindeki dağınıklığı toparlarken yarım kalan tümcesinin sonunu getirerek : "..sanırsın ki, anamdan doğduğumdan beri, bu mutbakta, bu musluğun başında dikilip duruyorum. Bırakıp gidivermişler beni buraya. Benim de lâyığım buymuş demek ki, değiştiremediğime göre.." Mutbağın, musluğunda sağ elinin parmak uçlarını birbirine sürerek, çamurunu akıtıyordu o sırada. Sol elinde, bir çarşı dönüşünün dökülüp saçılan süprüntüsünü toplamak için tuttuğu faraş, musluğun üstündeki, aralığa bakan pencereden vuran güneşi ,teneke bir parıltıyla duvarlarda dolaştırdı.

Parkın oradaki meydan, nasıl da güneşliydi gelirken. Kuşlar uçmuyor, güneşin önünde duruyorlardı; kara kara. Bir, sonbaharda olur böylesine sırtı yakan sıcaklar. İki üç gün sürer, birden de bitiverir.

Biçimli, derli toplu bir şişmanlığı var. Yakışıyor ona. Elleri, küçük ve ince. Eğilip doğruldukça, yanakları pembeleşiyor, soluğu daralıyor. Faraşın parıltısını, gözlerini kırpıştırarak izlerken, yorgun, düşünceleri dağınık bir anlam vardı, koyu kahverengi halkalı, açık kahverengi gözlerinde. Anımsayamadığı bir şeyi unutmuştu. Dalgındı bu yüzden. Alnını kırıştırdı, çevresine bakınarak; tümcesini yarıda bıraktığı sürece kırışık olan alnı, yeni düzelmişti oysa.

Neydi ?

İşten çıktıklarında yoktu bu duygu. Gülüşmüşlerdi bile Asumanla kaygısızca. Arkadaşlarından biri, istatistikten Boykot Nuri, hızla geçerken yanlarından, çarpıp kollarına, düşürünce Asumanın çantasını, hemen eğilip almış, kolunun altına sıkıştırdığı gibi, hızından kaybetmeden karşıya geçmişti.

O ivecenlik! O neydi o sahi! Uzun bacaklarını aça aça.. Pek iyi söylemezler serviste bu çocuk için. Bir takım karanlık işler.. Önemli bir yere yetişecekti. Bu açıkca belliydi. Geciktiği için, avurtları atıyordu.

"Aa!" demişlerdi gülerek. "Bu çocuğun dalgınlığı!" demişti Asuman, "Nuri bey, Nuri bey!" diye seslenip arkasından. "Allah canını almasın, alıp çantamı gidecek adam vallahi." Noktadaki polis de, tam o sırada, yukardan gelen taşıtlara açınca yolu, bunlar bir yanda, o karşıda.. Geçti durdu, otobüsler, dolmuşlar artık. Kamyonlar, yukardan, dur durak tanımadan yıkıntı taşıyor tepeleme. Kent büyüyor o yönde. Gece konduları yıkıp yıkıp..

Fakir fukara! Ah! Dert. Ne kanalizasyon, ne su. Yıkılması bir bakıma iyi ama...

"Vah vah vah! Çıldırdı, çıldırdı!" demişti Asuman, kıkırdayarak. Hâle bak Allahaşkına, nerdeyse tepinecek. Telâşı ne bunun böyle? Allah canını almasın. Sen bunu serviste bi görsen, çatmadığı adam yok. Ona, buna, partilere, ileri geri. Tıkacaklar bir gün içeri ya! Valla, ortalık gene pek karışıkmış diyorlar." "Ben de öyle duydum. Benim kızla oğlan pek tutarlar bunu. Akıllı çocuktur. Haksızlığa, vurgunculuğa dayanamaz, herkesin bokluğunu çıkarıverir ortaya da, ondan. İşlerine gelmez."

Bir sıkıntı, bir yürek daralması of!

Faraşı boşaltıp yerine dayadıktan sonra, ellerini beline dayamış, tam, küreğinin altında kabaran ağrıyı ortasından kütletip rahatlamak isterken, ağrı bir yana, soluğu ağzında yuvarlanıp geriye kaçtı. Elleri belinde, kafasının içinde, gidip gidip gelen anımsama kırıntıları, durdu.

Nerede kaldı bu çocuklar! Birinden biri gelirdi bu saatlarda. Fakülteler dağılmıştı. Doluydu çarşı durağı.

O sırada, (9) numara, balık kızarttığı için mutbak camını açıyordu. Camın dışına, çaprazlama gerdiği sicime sarı bir elbezi asarken, dumanın arasından, güleç yumuk yüzünü uzatıp sordu; "Geldin mi anacım? Görüşemedik sabah. Erkenden çıkmışsın.. Nasılsın?"

Bir mutbak penceresi aralığa bakan. Fena oluyor insanın içi bu aralıklara bakarken. İs, kurum; yağmurların yol yol akıttığı. İyi ki şu karşı komşu var. Pencerelerin önünü, iki de bir, sıcak sabunlu suyla, dumanı tüte tüte siliyor. Sünger kara kara köpürüyor çoğu kez. Çiçek koyuyor bazan bir saksı. Bazan da, çocukların eski giysilerinden yaptığı elbezlerini asıyor. Beyaz üzerine kırmızı benekli de, lâcivertlisi pembe yollu. Eh, iyi gene. Beşinci kat hiç olmazsa. Ya en alt katta olunsa! Loş. Herkesin attığı çerçöp, pencerelerin önünde.

"Nasıl olayım. Bildiğin gibi. Çarşıya uğradım. Vallahi rezillik. Ne olacak bu bizim halimiz! Yaşanacak gibi değil. Dünkü durumu biliyorsun. Bakarsın kalkar bu akşam geliverirler. Rezil olmayalım bari. Kızım, göze görünen bir kilo et, yarım kilo kıyma. Dünyanın parası, ortada birşey yok.." "Öyle öyle.." dedi komşu. "Na işte, balık aldım ben de. Bi tabak bişey oldu. Dünyanın parası dediğin gibi." "File bile dolmadı. Parayı bozdurmaya korkuyor insan. Bozdurdun mu.." "Öyle öyle.." dedi gene komşu. Gözleri yeşil onun. Kahverengi kalemle, yüzünün çizgilerini aşağı sarkıtan kuyruklar çekmiş uçlarına. Ama, yakıştırıyor kendine. Süslü kadının güveni içinde, gülügülüveriyor. "Bozdurdun mu gidiyor. Eskiden.." "Yok canım, eskiyi hiç karıştırma ya, daha altı ay öncesi bile.." Komşu sözünü yarıda bırakıp, beklenmedik bir şenlikle güldü. "Ne kafa bendeki! Sorsana neler oldu bugün. Gördün mü senin ihtiyarların mahabbetini?" "Ya! Şimdi, az önce, nedir diyorum evin içinde bir tuhaflık. Yorgunluktan kendimi unutuyorum vallahi. Baktım mırıl mırıl sesleri geliyor biryerlerden." "Balkon sefası balkon.." "Öylemi! Tam bakayım diyordum şunlara, sen seslendin." "Dur kızartayım şunları da, geleyim benim kızlar uyanmadan iki dakka." "Hadi. Ben de şuraları toplayım."

Bu değil! Başka sıkıntı bu. Yürek şişiren. 'Senin ihtiyarlar!' Alışıldı artık.

Her akşam üzeri çıkılır bu merdivenler. Bir baş ağrısı, bir istediğince yaşayamayanların sıkıntılı günü büyütülmüştür akşama değin. Kolay değildir merdivenleri bu yükle çıkmak. Apartmanlar, vitrinler, otobüsler, pencereler, parmaklıklarla bölünmüş sokaklardan geçilip, duraklara yığılan, dolmuşların, otobüslerin peşinden koşan insanlarla tıklım tıklım, bir o yana, bir bu yana, sıkışarak, koşuşarak dalgalana dalgalana işe yetişilmiş, yazı makinelerinin takırtısı, zil sesleri, dosyalar, kağıtlar, rakamlar arasında bol duman yutup..

Zehirleniyoruz; zehirleniyoruz vallahi...

Açık pencerelerinden, kentin klakson sesleriyle sivri sivri çıkıntılar yapan bol güneşli gürültüsü girerken,

Bir perde işini bile yola koyamadılar iki yıldır. Lâf söyleyen çok, iş yapan yok.

gökyüzünün, tarlalardan dağlara doğru uzaklaşan maviliğini anımsatacak içten gelen gülüşler beklenemez kuşkusuz bu iş yerlerinde..

Arada bir de deli deli gülünmese! O da sinirden.

Bir koşuşturmadır gidiyor. İki lokma ekmek için. Herkezde bir geçim, bir, yarın ne olacağız kaygısı. Herşey karışık, herşey bozuk.. Dalaveresi dönen, arkası olan kekâ! Yoksa, sürün dur üç kuruş maaşla.. Nedir yani yaşamak! Anlamsız bir hayat.

Kolay değildir merdivenleri bu yükle çıkmak.

Nerde o, üçer beşer atlanarak çıkılan şen günler. Sahi neydi Boykot Nurinin o koşuşturması öyle. Sabah, çocuklar da da aynı telâş. Ya! Sahi!

Beşinci kata değin çıkılır soluk soluğa. Hiç birşey ummayarak. Açılan kapının ardında, iki ihtiyar kadının, gün boyunca, ikisinin de ayrı ayrı değerlendirdiği, tadlar, umutlar, birbirini hiç tutmayan kederler, sevinçlerle, çekişip durarak, günü saniyelerine değin didik didik edip, huysuzluklarla doldurarak, havasını, dayanılmaz, yaşanılmaz kıldıkları bir ev içi bulacağını bilerek. Gene de girilir kapıdan..

Şu maydonozlara bakın, iki sap. Ana bunlar, bakılmaya muhtaç. Atsan atılmaz, satsan.. Ya insanın kendi hayatı? Gün görmeden, yaş oldu kırk. Ne kendine fayda, ne insanlara. Hiç... Akşam yemeği tasası olmasa, balkona çıkıp, koltuğa, şöyle bir yan gelip otursa insan. Ağrıyan bacaklarını uzatarak, bir fincan kahve içmek! Yaşamak budur işte. Hele bir de akşam sofrasını kurup, buyur diyenin varsa.. nedir ki dışarda çalışmak kadın için!

Sonra, ara yerde sessizce durularak, evin havası koklanır. Bu, tanımlamalara sığmayan, yaşayıp sınamadan bilinemez bir kokudur. İki ihtiyar kadının, sabahtan akşama değin, küçük adımlarla, odadan odaya, mutbaktan helâya, ön balkondan arka odalara taşıdıkları, geçtikleri yerlere yaydıkları, sabahtan bu yana, zamanın nasıl geçtiğini aşağı yukarı anlatan bir koku. Günün geri kalan bölümünü yaşayabilmek için, bu kokuyu almak gerekir. Ustalık isteyen bir iştir bu. İncelikleri bilinmelidir.. Balık kokusunun artık aralıkdan taşıp mutbaklara dolmaya başladığı sırada, komşu seslendi : "Biliyor musun, bu mereti yemesi iyi ya, ille şu kokusu sonradan." "Ya temizlemesi? Ne ocak kalıyor ne de yer; batıyor." "Sorma olanları, bak gelecem şimdi, anlatacam, bayılacan gülmeden.." "Aman, güleyim vallahi biraz. Bir sıkıntı.." "N'oldun be anacım gene? Yorgunsun, yorgun. Ben baksana, bir ev işiyle.. Belim gene hiç bende değil bugün. Gene iyi vallaha senin ihtiyarlar. Eski toprak.. Dur elimi bulaştırmışken şu piyazı da yapıvereyim de.." "E hadi. Ben de köfteyi bari.. Çıksın aradan. Bi de çay demleyim." "Yaşa. Gene ne fayda varsa senden. Balkonda mı seninkiler hâlâ?" "Herhalde. Daha arkaya geçmek nasip olmadı." "Ha hay.. Ölürüm ben vallaha" "Of of!" dedi, yüksek sesle. "Şans işte. Herkes bir anasını, bir kaynananın kahrını çekiyor. Hümeyra diyelim. Kuş gibi bir anacığı. Gene de burunlar zavallıyı. Bizde o bile iki tane. Canım eve gelmek istemiyor. Bizim ki yaşamak değil, hamallık zaten canım. Doğru söylüyor çocuklar. Yalan değil vallahi, koyun gibi yaşıyoruz. Daha bi, servisin işlerini yoluna koyamadık. İnsan değiliz canım, insan de-

ğiliz. Üç kuruşumuz elden gitmesin diye, duyduğunu duymazdan, gördüğünü... Daha evden içeri gire ken bozuluyor sinirlerim.." Az önce kaldığı biryerden tutup sürdürdü düşüncesini : Evin kokusu! Kapıdan girer girmez onu duyar insan. Mutbaktan doğru bir ıhlamur kokusu mu geliyor,

karanfil, havlican, tarçın bile konmuş içine. Dolabın ta üst gözleri karıştırılarak. Sandalyeden düşüp bir de kafalarını kıracaklar.

Bu, iki ihtiyarın arası iyi demektir. Ya da 'Büyük hanımın keyfi yerinde!' Kapıyı açar açmaz insanın yürüne çarpan bir havasızlık! İşler fena Ya kimse odasından çıkmamıştır, ya da..

helâların sifonu bile çekilmemiştir, sabahtan bu yana.

Oğlan anasıdır büyük hanım. Uzun boyu, yünlü giysileri, bej krepdamur başörtüsü, esmer ince yüzüyle, kaç kez geçer bu kapılardan gün boyunca. Kız anası, pazen entarisi, beyaz yemenisiyle, yana çekilip, büyük hanımın yoluna biçimsiz bir zamanda çıkarak, onun geçmesine engel olmuş olmanın ürkekliği içinde, 'Geç buyur. Dur ben çekileyim şöyle.' demiştir yavaşça. Yavaşca, bu evde yaşamanın minnetiyle ezilerek.. "Çıkamadım bugün mutbaktan." dedi komşu, gene elbezi asarak camın önüne. "Pek enginlerde sin bugün sen. Yanaklar gene al al.." "Aman vallahi! Çok sıkılıyorum. İki sap maydanozu başedemedim şurada, Ne yiyeceğimizi de şaşırdık zaten." "Sorma!" "Kuş olup uçuvermek istiyorum. Öyle daraldı yüreğim. Hani öyle pek bi sebebi de yok." "Yaşımız o yaş. Dar gelir oldu dünya. Ne uykun uyku, ne.. Dünyanın desen, hiç tadı yok. Sen gene bana sor, o, kuş olup uçmaları. Bizim oralar şimdi.. Anlattım sana kaç defa. Bi görsen, sade gül, sade yeşil, sade ağaç.. ah! Nasıl anlatayım sana. Peynirimiz, tereyağlarımız, yoğurtlarımız.. Bir havası vardır, tanrı seni inandırsın.. Açma benim dertlerimi sen, açma.. Boş geç." Gülüverdi komşu gene, beklenmedik bir zamanda. "Arsızlığa vurmasak, yaşanacak gibi mi! Ne diyecektim, ha, hastalandı senin ki.. Büyük hanım.." "Ya!" "Ya! Bildiğin gibi değil. Yatarsın gülmekten. O gitti, geldi bir başkası yerine. Bal akar oldu mubareğin ağzından. Kibiri kurumu kalmadı. Can tatlı bilir misin."

"Hastalandı büyük hanım." Eh! Bir bu eksikti. Buna mıymış sıkıntı acaba? Yok. Birden bastırıverdi.

Çeken bilir büyük hanımın hastalığını. Kibardır o; soyludur. Dayanamaz baş ağrısına bile. Kız sever ama onu. İçerleyen oğlan. 'Saray artığı, padişah gerisi.' diye adlar takarak. Onun saraylı inceliğine karşılık, ağzını şapırdatır yemek yerken. İnadına. Kız,

Baba da güler. Bi çocuk da o zaten. Dairesine gitsin gelsin, rakısını içsin, kızıyla, oğluyla, tavla oynasın.. Evmiş, anaymış, sıkıntıymış, haberi bile yok. Bi çeken var nasıl olsa..

beğenir kız babaannesini. Kendi kısa boylu çünkü. Kara kaşlarını çatıp, sessizce güler oğlanın hallerine, destekler bile gizlice, babaanne görmeden ama, uzun boylu kadınlara bakarken, gözlerini kısar. Gülmesi birden kalır öylece yüzünde. Onun da boy derdi..

Oğlan da, inadına levent. Baba tarafına çekmiş. Güzel kadınmış büyük hanım, gün gibi ortada. Esmer, ince, duygulu. Arka bahçeye bakan balkonda, akşam güneşine karşı, uzanır, asmadan bir filiz koparırmış; beyaz dişlerinin arasında hafifce ezerek, mayhoş tadını duymak için. İçerde, sofadaki sedirde, sarmaşıklardan süzülen güneşte, gür kumral bıyıkları pırıldayan genç bir adam tambur çalarmış. Güzel, davudi sesiyle şarkılar söylermiş; Sevdalı; uvulmuş tahtalarına, ince yürüdümler serilmiş sofalara, ceviz konsollara, karpuzlu lambalara doğru hafifce yayılıp, oralarda kalan.

Şimdi bile sürmelidir gözleri büyük hanımın. Süzülür. Ağzını da tıpkı gençliğindeki gibi kibarca büzer, oğlan,

Koca boyuyla, koca üniversiteli herif, hala çocuk. Babası..

inadına gidip, anneannesinin, çok iş yapmaktan vakitsiz tutulmuş, ağrılı, dul, fakir dizlerine yatınca.

Çocuklar varmış, köşkün, pencerelerinden sarmaşık güllerin kokuları dolan üst kat odalarında, serin kerevetlere yatırılmış, bürümcük örtüler üzerlerinde.. Uyanınca, taze çöreklerle çaylar içmek için, gonca ağızları aralık. Çok sevmşiler birbirlerini, çok. Roman gibi. Bir zamanlarmış onlar da, bir eski zamanlar..

"Oysa ben," dedi, "haldır haldır koş oraya, haldır haldır koş buraya. Dairede onun bunun ağzının kokusu, evde bunların derdi, kadınlığımı, insanlığımı unuttum. Herbirini idare edeceğim diye, ezil dur aralarında. Aman garip anama lâf gelmesin, aman çocuklarım Ben de kibar olurdum öyle rahat yaşasam. 'Bizim soyumuz, bizim soyumuz' der durur .Soyu batası. El el üstünde, el şeyinin üstünde, oturmuş köşelerde, ömrü boyunca. İnsanı insan eden pulu çulu değil usudur usu. Doğru tabii; geçen gün oğlan söylüyordu.. Arslan oğlum benim. Helal olsun çocuklarıma.." Komşu, elinde çay bardağıyla gelince, güldü "İlle getirir o bardağını da.." "E yapamam bunsuz. Ağzımın tadı. Aman yoruldum be Nedretcim." "Hadi bitti benim işim de burada. Geçelim balkona rahatça. Corba ister şimdi. Hali hatırı sorulsun diye bekler. Neyse duymadılar geldiğimi de, şunlar çıktı aradan. İyi oldu. Uzatıp bacağımı.. N'oldu buna böyle. Pek kolay hasta olmaz ama.." "Koyayım ben çaylarımızı. Nerde senin süzgeç gene yok ortalarda.. Çok beter oldu canım çok. Bişey dokanmış olacak ona. Vay vay vay.." "Hasbam alışık değil şimdinin yağlarına falan. Pek bilir ağzının tadını. Çekseydi benim çektiğim öksüzlüğü, anacığımın..

"Çift kapılı koca konakta yaşadım ben. Koca konak. İki yanından inen mermer merdivenleri, her sabah iki evlatlık kız yıkardı. Biri sodalı sabunlu su döker, öbürü sıkıca süpürgelerdi.." Buldun evlatlık kızları şimdi. Kendi boğazımıza yetişemiyoruz. Anlatır anlatır bunu anlatır. "Köşkün arka kapısına erzak ara-

balarla, çuvallar dolusu, tenekeler dolusu gelirdi.." Gelir elbet. Haydan geldikten sonra. Okuyor anlatıyor çocuklar işte. Öğreniyoruz doğurduğumuz çocuklardan biz de. Yemiş içmiş hoş geçmiş veziri vükelâsı. O saraylar, o yalılar, o sultanlar, o saltanat! Neyle!

"Anlatır anlatır, köşke gelen erzakı.." dedi, süzgeci ararken kaşıklıkta. "Eh biz de yarım kilo yarım kilo alıyoruz kıymayı kasaptan. Beyimiz rakısını içer ama. O da ayrı mesele." "İçer. Bizimkini de bilmez misin. Hiçbir şeye para olmasa, o merete bulunur." "Ben eşek olduktan sonra, semer vuran çok olur. Ne yapacaksın, böyle kurulmuş düzen. Şimdiki aklımız vaktiyle olsaydı. Şimdi öğreniyoruz, kadın neymiş, insan neymiş, yaşamak neymiş. Dedim ya doğurduğumuz çocuklardan. Onlar okuyup öğrendi, biz.." "Ah gözleri kör olsun. Hep derim bunu derim. Okutmadılar, okutmadılar. Kaldım böyle kör cahil. Sen gene benim gibi misin canım. Parti marti, hükûmet daire derken, gene çıkarsın işin içinden. Ben! Öküz gelmişim, öküz gidecem. Estafurlah falan deme, bilmez miyim kendimi canım. Napayım, düşüncelerim çok ince ama, aklım ermiyor yoksa." "Okuyanlar ne yapıyor. İşte (6) numara. Üniversite bitirmiş de ne olmuş. Doğur sen çocukları peşpeşe, otur aşağı. Ha o, ha ben şimdi. Neye yaradı okumak. Eğer okusaydım ben! Duman attırırdım duman. Herşeyi düzene koyardım vallahi, herşeyi: Bana bak, bırak lafı şimdi ya, kurs murs var mıydı bugün?" "Yok, sanmam. Neye sordun " "Nerde kaldı bu çocuklar?" "Gelirler. Yürümüşlerdir. Hava güzel." Komşu çayı koyarken, yarım bıraktı. Yumruk yaptığı eliyle, kafasını tokmaklıyarak gülüverdi. "E Allah alsın bu benim canımı. Ha hay! Hani asmadım ya çamaşırları. Güneş geçecek. Hadi ben asayım şunları. Bitir sen de mutbağı, öyle içelim çayımızı" Komşu söylene söylene giderken, şenliğini sürdürüyordu : "Napsın oğlan benim gibi yarım akıllı anayı. Ne kadar dalgaya alsa yeri canım. Napsın oğlan benim gibi anayı.. Ha hay!" "Hepsi öyle." dedi. "Şimdiki çocuklar! Kız, evladım yumuşak başlıdır ya, oğlan aznavur. O da babasıyla.. Sultani Yegâh koymuş adamın adını.."

O da güler. Ne gamsız, ne geniş adam. Rakısını içsin, bıyıklarını tarasın. İyi ki bir memuriyeti var bari..

"Sever ama, hiç beğenmez babasını. Diyor ki, bir cins ki bunlar der, dünya sadece kendi küçük gırgırları için varolmuş sanki der. Doğru. Beyimiz, hiçbir zaman, ben neyim, bu dünya ne diye düşünmemiştir. İllet oluyor çocuk. Doğru."

Aman! Of, ince meseleler bunlar. Filozofâne!

"Ben," dedi, iki kaşının ortasını uvarak, "anlıyorum bu çocukları ama, doğru, okumadık biz. Fazlasına aklımız ermiyor. Koyun gibi yaşanmaz, insan dediğin bir işe yaramalı. Ama.. İşte şu evi aldık, başımızı soktuk benim gayretimle. Çok şükür çocuklarımı da okuttum. Gezmeyi eğlenmeyi unuttum, başlarından ayrılmadım. Daha ne yapayım. Ama iş bununla bitmiyor işte.. Anlıyorum ama.." O sırada, hafif bir esinti, balkondan doğru, ihtiyarların, gülüşen seslerini getirdi. İçine yayılan ferah duygu, bir an durdu, sonra tüm vücudunu saran ateş, elini kolunu kesen bir ter olup boşandı. "Sinir sardı vücudumu!" dedi. Sinir sardı. Ben iflâh olmam artık. Yorgunum, yorgun. Bunların derdi bitirdi beni." Canı mutbaktan çıkmak, düşüncelerini kapıp koyverdiği yalnızlığından ayrılmak istemiyordu. Dönüp dönüp bir yerinden tutuyordu, sürdürüp getirdiği düşüncelerini.. Kapıdan girer, bir an durur. Bir an durup dinlemek gerekir evi. Sessizce dikilerek papuçlukta, baştanbaşa bir bakılır, salona, güneşe karşı çekilmiş perdelere, koltukların duruşuna, yatak odalarına giden aralığa. Çoğu zaman, ihtiyarların ikisi de yoktur ortalıkta. Ama, gün boyunca bekledikleri için, kapının açılışını hemen duyarlar. O, orada, elinde anahtar, öylece, yorgun, kuşkulu, çevresine göz atıp ortalığı dinlerken, görünmeyen, duyulmayan, eve dağılmış bir kıpırtı, bir, tetikde duranların tutulmuş soluğundaki sessizlik ona doğru yayılmaya başlar. Ayakkabılarını çıkarıp, terliklerini giyer, hep öyle, kulağı evin en hafif soluk alışını duymaya hazır, mutbağa girer, elindekileri bırakır. Sonra, salona dönüp, boydan boya bir göz atmak gerekir. Göze çarpan bir şey görülmezse, yatak odalarına giden aralığa girilebilir. Tam aralığa girdiğinde, kapının gıcırtısı hemen cevaplanır : "Ah! Ah.." Büyük hanımdan çıkmışsa bu ses,

Öbürünün sesi soluğu duyulur mu ki! Çok eski yıllardan beri söylenen bir ezginin izdüşümüdür anneanne, evin içinde. Ürkektir. Yerlere yavaş yavaş basar. Yatağına sessizce sokularak, usulca 'Allah çok şükür!' der. Bağırarak inlemek, istediği geç verilirse, duvarı güm güm vurarak hırslandığını belli etmek, büyük hanımın tekelindedir. Oğlan anasıdır o. Soyu sopu bellidir üstelik. Egemendir elbette.

bu "ah ah!" büyük hanım yatağında yatıyor, başı ağrıyor, damarı üstünde demeye gelir. Ürperir hırsından. Anneanne o zaman, evin en göze çarpmayan köşesinde, loşluğa sığınmış, ağladığı belli olmasın diye, gül suları sürünmüş, dertop oturuyordur. Çakır elâ gözleri kıpkırmızıdır. Çarpıntılar içinde, kızının gelip onu bulmasını bekler. Savunur kendini fısıltıyla kızı gelince, gelip sığındığı köşecikte onu bulunca : "Yok vallah bir suçum be yavrum. Neye zıtlandı gene bugün bilemem." Gözlerinden iniverir yaşlar. Hiç bitmeyen o yaşlar! "Pek huysuz. Nereye gitsem gelir arkamdan. Kalk der, oraya ben oturacam." Annesine bakarken, ağzının içinde kocaman olmuş bir soluğu tutar. Usançla, "Aldırma, canı cehenneme. Gebersin. Ne üzülüyorsun sen de." der, dişlerini sıkarak. Annesi, "Doğurduğum oğlanları mevlâm aldı elimden, kızcağızımın başına bela oldum." Demez. Ama o duyar. Bunalır. Koyu kahverengi halkalı, açık kahverengi gözleri dolu dolu olur.. Aralığa girdiğinde, eğer büyük hanım, "Nedret, sen misin kızım?" diye senlenmişse, anneanne, hemen, o sessiz yürüyüşüyle çıkıverir

biryerlerden. Yüzü güler, dört döner : "Çay koyayım mı? Yorgunluğunu alır. Dökün bir su, serinle.." Büyük hanımın kapısına doğru gözünü kırparak sorar usulca : "Nasıl bugün?" Fısıldar anneanne : "Aman aman değme. Zararı yok." Sonra hemen seğirdir büyük hanımın kapısına, "Yapayım mı bir limonata, içer misin?" Büyük hanım kasılır, "Eh fena olmaz. Şekersiz içilmiyor ki o zıkkım da. Şekere de bunlar izin vermiyor.." "Atarım iki topacık ben sana. Duyurmayız onlara." Odasına yürür. Şişen soluğunu, dişlerinin arasından, yavaşça sızdırır : "Zıkkım!"

"Gelemezler vaktiyle eve! Bu kadın sinirli, asabını bozmayalım mı diyecekler. Ortalık karışık işte. Merak ettiğimi biliyorlar. Nerde bu domuzlar! Saat kaç oldu. Uğrayın bir kere eve de, sonra ne cehenneme.."

Komşunun sesi geldi aralıktan : "O aldığım çizgili çarşafların boyası çıktı be komşum." "Yapma. A, yazık. Bahar gibi olur onlar. Yıkadıkça güzelleşir. Bildiğimiz çözme." "Valla bilmem. Onun da taklidi çıkmıştır. Ne kaldı bozulmadık. Yıkayım dedim bari yeniden iki su." "Muslukta ellerini sabunlarken sordu : "N'olmuş bizimkine. Sırım gibidir. Numara olmasın?" "Yok yok, deme öyle. Değil. Aman bi kussun, bi kussun. İçi dışına çıktı. Anam yavrum, parçaladı kendini anneanne. Sildi pakladı. Naneler limonlar kaynattı. Melek canım melek. E, bizim oralı, sıcak olacak elbet kanı. Ha hay! Herbir şeyleri sakızlar gibi yıkayıp astı."

Ezildi garip. Hiç gün görmedi.

"Melek canım melek. Onun naletliğine, hani tövbe büyük sözüme, ölsem.." Sen onu gençliğinde görecektin. Dulluk büktü belini. Vakitsiz çöktü anacım. Vallahi bıktım biliyor musun. Öyle bıktım ki.."

Ayak sesi! Geliyorlar galiba. Bi gelseler hayırlısıyla, sıkı bir zılgıt!

"Bilirim. Sen hiç anlatma o sıkıntıyı bana. Çeken bilir. Tam yedi yıl baktım kayınvalideme. Yedi yıl yatalak. Helâli hoş olsun. Ama, bi gün de, bi, Allah razı olsun dese ya. Emin ol, bir kere bile dememiştir. Öyle görmüşüz anadan nineden, kocan iyi, napacan! Çocuklar desen.." "Ayol nerde kaldı bunlar? Hiç böyle gecikmezlerdi. Senin oğlan da gelmedi değil mi?" "Beni de salma meraka. Ne var, gelirler, koca çocuklar. Düşme böyle üzerlerine." Kızarmış balık kokan aralığın karşılıklı iki penceresinde, yol yol akmış islerin karşısında, iki kadın sıkıntılar içinde sustular, kısa bir süre, öylece, açıklanamayan bir duyguyu hızlı büyüterek. Sonra komşu, bir sürü gülüşü yansıtan, birbirine çarpıp parçalanan küçük sesleri bir araya getiren bir kahkahayla güldü: "Bitirim kadın canım vallahi Çocuklara bozuluyor çok. Geçmiş olsun büyük hanım deye uğradıydım beş dakka, lâfın üzerine gitmişim.' 'Canım herşeye küfrediyorlar' diye kızıyor. 'Gazete okurlar, küfrederler, radyo dinlerler küfrederler, akşama kadar belâ okuyorlar evin içinde. Abdülhamit efendimiz zamanında da vardı böyleleri." diyor. Hükümetin, büyüklerin işine karışılmazmış. Baldırıçıplakların işiymiş bu. Bak bak görüyor musun ne lâflar. "Çok belâlar geldi onların başına. İpe çekerler adamı ipe!" diyor. Komşu kahkahayı yineleyip sözü bağladı: "Senin anlayacağın, kendi hayatından korkuyor." "İllet!" Komşu, birden şişman güleç yüzünün tüm anlamını kaybettiren korkulu bir anımsayışla sustu. "Bana bak komşum", dedi. Sesi, kendi sesine benzemedi. Yüzünü saran kırmızılık, şişman yanaklarında sarı lekeler bırakarak kayboldu. "Neye sorup durursun sen çocukları? Bir şey var sende. Saklama allasen. Bildim halinden zati. İyi gelmedin sen.." "Yok canım, bildiğim birşey yok. Merak işte." "Tuh allah benim canımı alsın. Bana bak, hele tövbe çıkmış aklımdan, iki gündür benim oğlanla, seninkiler fısıldaşıp duruyorlardı. Ermez benim aklım bilirsin. Ama, bilirim, saklıyorlar bizden. Gene karışmış hükümetin işleri. Kaynıyormuş derler ortalık. Yürüyüş yapacakmış üniversiteliler, büyük birşeymiş.. Canım bu çocukların işi mi allasen. Ne karışırlar hükümetin işine. Ay gördün mü başımıza geleni! Canım çocuk oyuncağımı bu işler.." "Dur hele canım. Başlama ağlamaya. Hükümetten izin alıp da yürüyorlar. Biliyorum ben. Dur bakalım, gelirler.." "Olmaz be anacım, olmaz. Karışmasınlar böyle şeylere. Olmaz.." "E ne yapsınlar canım, kendi okullarını kendileri idare etmek istiyorlar. Kimin dayısı, arkası varsa onun düdüğü ötüyor. Burslar falanlar.. Sınavları bilmemeleri okuyoruz işte gazetelerde. Binbir oyun dönüyor.. Neyse şimdi. Hadi gel artık bitir şu işini de, zehir oldu çayın demi. Bakayım ben de şuna, bir hatırını sorayım da naletlenmesin. İçinden gelmese de, mecbursun gidip sormaya. Gitmesem dünya yıkılır sanki. Yıkılsın be! Gitmeyiver! Adam değil, ipi kısa bağlanmış sıpa ben.." "Bana bak, söylenme hele, dinle beni.." Gülüverdi komşu ezilmiş kısık bir gülüşle. "Nasıl güler. Allah canını almasın senin." "Ah Nacapan! Seninkine gülüyorum; gene geldi aklıma. Bir yandan kusuyor, bir yandan, 'Allah razı olsun dünürümden, allah tuttuğunu altın etsin dünürümün deye.. Bak bak! Yarın iyileşsin, başlar gene pofur pofur.. Gülecem, tutuyorum kendimi. Anneanne gene parçalanıyor koşuşturmaktan. Yüzü bi gülsün anam, bi sevinsin. Napmış bilir misin?" "Başladı gene bi gülüp, bi ağlamaya. Ömür kadınsın vallahi sen." "Valla, kalmadı sinir minir bizde kız." "Ee?" "Yüreğim şişiyor na böyle. Na işte, tam oldu, uyandı benim kızlar. Bekle içerim çayı artık. E'si, acıdı, herhal hastalandı deye, çıkar sen parmağındaki akik yüzüğü, ver büyükhanıma. 'Pek seversin sen bunu, al senin olsun' deye. Başladı zırıltısı benimkilerin. Bakayım ben şunları önce.."

Öylece kalakaldı musluğun önünde. Bıkkınlığı, yorgunluğu arttıran bir görüntü baskını oldu, aralıktan ona doğdu. Tepeden, umulmadık bir cayırtıyla kocaman bir kuş geçti, deniz kenarlarını anımsatarak. Başını kaldırıp aralığın tepesinden

görünen küçük gökyüzü parçasına baktı. Ne yapacağını bilemediği bir zamanı yaşıyordu. Gözü dalan bir insan nasılsa, öylece tüm varlığı dalmıştı. Bir iki saattir içini saran sıkıntı, dağılıyor, genişliyor, yayılıyor; gelip geçmiş tüm hayatı, bir yerlerden ona doğru akıl almaz bir hızla akıyor, çevresinde toplanarak onu sarıyordu. Tüm olarak kavrayamıyordu yaşantısını ama, o yaşantının içinde, sanki bir roman okumuşçasına, o romanın kahramanıyla arasında kurulan yakınlık gibi bir yakınlıkla, kendini buluyordu. Kadının biri olarak bildiği kendini, okumamış, öğrenmemiş, çocuklarına ancak orta okula değin yardımcı olabilmiş bir kadın diye bildiği kendini, anlamsız bir yaşamanın kör sürücüsü olan kendini buluyordu. Değişmişti. Anlatamazdı nedir bu değişiklik. Seziyordu.

Çarşıya kestirmeden gitmek için, Atatürk Meydanının arkasındaki o yola sapınca, işte tam orada geldi bastırdı o sıkıntı, birden. Tam orada. Gençler geçiyordu dört bir yandan. Fakülteler dağılmıştı. Dört bir yandan çıkıyorlardı. Birer ikişer, üçer beşer..

Bir bakışması var kızla oğlanın! Gazete okurken, radyo dinlerken.. Bir bakışıyorlar, sonra fırlıyorlar.

Buydu Boykot Nuri'nin telâşı!

Şimdiye değin yaşamış olduğu hayatını, orada, musluğun başında bıraktığını sandıran bir duygu coşkunluğu içinde, yeniliğini, yenilenmiş kendini aldı, aralığa doğru yürüdü. Kolları omuzlarını acıtarak aşağı doğru sarkıyordu. Soluğu ağzına büyük geliyordu. Anlıyamıyordu daha. Çocuklar, sınavlara hazırlanırken, arkadaşlarıyla tartışa tartışa sabahlara değin ders çalıştıklarında, hep yanlarında olmuştu. Çay kahve yapardı onlara, uyuyakalanların üzerini örterdi.

Niyeydi? Bir doygunluğa varıştı o.

"Doğurduğumuz çocuklardan öğreniyoruz hayatı." demişti, komşuyla konuşurken. O sözünü düşündü bir an. Büyük bir soluk aldı, toparlayamadığı düşünceler içinde. Aralığa girdi. Küçük odadan uzanıp, arka odanın balkonuna baktı. Büyük hanım, omuzunda hırkası, koltukta oturuyordu. Anneanne, dizinin dibinde yer iskemlesinde. Karşılıklı kahve içmişler, konuşuyorlar. Büyük hanım solmuş biraz; kurulup oturmuş gene de.

Esmer, kuru ellerini karnının üzerinde bitiştirmiş kibarca. Saraydan çıkma gül yüzüğünün yanında, anneannenin akik yüzüğü.

Birden midesi ağrıdı. İki kat oldu. Ağzına ekşi su dolup, avurtları kamaşıncaya değin bekledi. Sonra, yanakları ateş içinde, usul usul doğruldu. "Sanki," dedi, "tapuluyum bunlara. Şunun kasılmasına bak. Annem de! Ne yaltaklanır buna böyle. Hizmetçi ruhu var onda da. Allah her şeyin belâsını versin. Ezilenler ezilenler!. Allah onların da belâsını versin. Ezilmesinler be!" Bir ağlama geldi içinden höngürtüyle, tuttu kendini. Gözü duvardaki aynaya ilişti, tıpkı kızla oğlanın bakışları.. Çarşıda rastladığı gençlerin bakışları da.. Tıpkı..

Ay, bi hoş olmak var ya.. Ev uçarsa insanın çevresinden.. Hani..

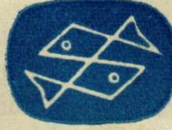
Dikilip duruyordu. Sonra kulakları uğuldamaya, memeleri sızlamaya başladı.

Çocuklar! Nerde bu çocuklar. Nerde. Çocuklar.. Çocuklar..

Gözü yeniden aynaya ilişti. Baktı, baktı, baktı...

Akik yüzük de büyük hanıma.

Yüzünde tıpkı kızıyla oğlunun gözleri, kolunu uzattı, hırkasını aldı askıdan, ağır ağır döndü, kapıyı açtı, çıktı, usulca kapadı.

iğne

Uyandırıldığımda ben zaten uyanıktım
Ne kumraldım ne hürdüm gözlerim olmaz
maviş
O iplik aydınlığa kançanağı uyanış
İğneden geçesiye uykulara acıktım.

Metin ELOĞLU

geceden sarkan ses

Gece yarılarını gösteriyor saat
Meydanlarda,
Küfürler boşalıyor açlığa
Trenler çığlık çığlığa
Garda,
Gece yarılarını gösteriyor saat
Ekmekler alevden nardan
Körleri acıktıran
Yatacağı seveceği okşayacağı
İnsanı yok, yok insan,
Gece yarılarını gösteriyor saat
Apartmanlar başımda kat kat
Gölgem tabanlarımda asfalt
Yandan önden ilmekli
Yanık türküler gibi
Loş sokaklar boş sokaklar dik yokuş
Hep bildiğim hep çıktığım indiğim
Kara mavi ibrişimle dokunmuş
Bir yağmur sicim
Ve doruklarca bolluk, uçurumlarca yokluk
Uykular boşalıyor gözlere oluk oluk
Bir gece devrildi yığın yığın gecelere
Bir umut pencerelerde, bir şarkı serçelere.

Cahit IRGAT

güle dönüşmek

Günleri yeniden kurmaktır işimiz
Dörtnala ve kesintisiz
Doğuyu açıklar gibi çocuklara
Bir direncin güle dönüştüğünü
Alanları tutuşunu bir sözcüğün
Yüreğimi
Gürül gürül kanımı
Yüzyıllara harç yapmaktır işimiz

Ekim çiçeklerine karışan sesini
Ezgilere
Isınan namlulara
Ve dinlenik alanlaar karışan sesini
Toprağı dokuyan ellerini
öpüyorum öpüyorum öpüyorum
Ve dutlar yeşeriyor birden
Açılıyor gelincikler

Ey beni ince ince çoğaltan
Günleri günlere akıtan dostum
Korkmadan yaslan yüzüme
Ağrıyan yerlerini
Ve güneşini ülkeme çevir
Dipdiri bir eylem taşı içime
Gecikmeden
Büyüsün sabahın ırmakları

Mehmet KIYAT